

Economisch-Statistische Berichten

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT

24 MAART 1971
56e JAARGANG
No. 2790

De Nederlander en zijn huishoudrekening

*„Dankt allen God en weest verblijd
Omdat Gij-Nederlanders zijt.”
Nicolaas Beets*

Wat oenkt de lezer van het volgende deugdzaame „imago” van de „gemiddelde Nederlander”: een serieus en betrouwbaar man, goed geïnformeerd en algemeen ontwikkeld en bijzonder huiselijk van aard, zij het op een wat zuinige manier? Of acht hij dergelijke simplificaties ongewenst? Inderdaad is voorzichtigheid hier geboden; wij Nederlanders — daar heb je het alweer — plegen soms tamelijk onvriendelijke stereotypen op onze EEG-partners te drukken: de Italianen zijn onbetrouwbaar en de Fransen arrogant; de Duitsers hebben geen gevoel voor humor en de Belgen, nou ja, die willen we dan nog wel als een wat slordig soort Nederlanders beschouwen. Daarom wil ik het boven geschetste beeld van de Nederlander nu eens proberen te toetsen en wel met behulp van de resultaten van het budgetonderzoek 1963/1964, gepubliceerd in het *Jaarboek 1968* van de Sociale Statistiek der Europese Gemeenschap.

In de manier waarop een volk zijn inkomen besteedt moet je nl. heel wat van zijn volksaard kunnen terugvinden. Wel bevinden zich op dit gebied vele voetangels en klemmen. Zo spelen behalve die volksaard zowel verschillen in welvaartspeil als — door aanbodfactoren veroorzaakte — verschillen in relatieve prijzen, gecombineerd met de inkomens- en prijselasticiteiten van de vraag een belangrijke rol. Voorts moet, voor zover het de aanschaf van duurzame goederen betreft, het reeds aanwezige bezit daarvan, alsmede de voorraadelasticiteit van de vraag erbij worden gehaald, terwijl tenslotte van belang is in welke mate de overheid in de onderscheide-

ne bestedingsrichtingen reeds voorzieningen treft. Ik heb me daarom beperkt tot de huishoudrekeningen van de uit welvaarts oogpunt best vergelijkbare categorie, nl. die van de employés en ambtenaren; ik heb voorts niet de aangeschafte hoeveelheden, maar de bestede bedragen bekeken en heb ook overigens getracht alle bovengenoemde klippen zoveel mogelijk te omzeilen.

Welnu, daar gaan we dan; in de volgende tabellen wordt telkens het percentage dat de beschouwde bestedingsrichting van het totale gezinsverbruik in Nederland uitmaakt met dat van de andere EEG-landen vergeleken:

De Nederlander is een serieus en betrouwbaar man

sociale plus privé-verzekeringen		alcoholhoudende dranken		schulden en leningen	
Nederland	12,51	Nederland	1,19	Nederland	0,01
B.R.D.	9,98	België	1,95	Frankrijk	0,36
Italië	7,27	Luxemburg	2,22	Luxemburg	0,49
België	6,20	Italië	2,42	B.R.D.	1,02
Frankrijk	4,61	B.R.D.	2,51	België	2,12
Luxemburg	4,31	Frankrijk	2,98	Italië	2,30

. . . . goed geïnformeerd en algemeen ontwikkeld

boeken, kranten en tijdschriften		ontwikkeling en ontspanning in het alg.	
Nederland	1,51	Nederland	10,07
Italië	1,20	Frankrijk	8,03
Luxemburg	1,15	B.R.D.	7,25
B.R.D.	1,10	Italië	7,19
Frankrijk	1,04	Luxemburg	6,87
België	0,86	België	6,51

. . . . en bijzonder huiselijk van aard, zij het op een wat zuinige manier

meubilair en vloerbedekking		installatie, reparatie en onderhoud van en in de woning		verteringen buitenshuis	
Nederland	3,42	Nederland	1,94	Italië	1,75
B.R.D.	3,05	Frankrijk	1,39	Nederland	1,84
België	2,96	Italië	1,28	België	2,36
Italië	2,64	België	1,20	B.R.D.	2,66
Luxemburg	2,62	Luxemburg	1,03	Luxemburg	2,79
Frankrijk	2,58	B.R.D.	0,82	Frankrijk	3,85

De conclusie laat ik graag aan de lezer.

R.I.

Inhoud

De Nederlander en zijn huishoudrekening	265
Centraal Planbureau:	
Loonstijging in nieuwe contracten	266
Prof. Dr. F. Hartog:	
Harmonie en conflict	267
Drs. A. J. C. W. M. de Kort:	
Reële inkomensverbetering onder het Kabinet-De Jong	268
J. Varkevisser:	
Het pensioenvoorstel van de Stichting van de Arbeid	271
Prof. Dr. J. Horring:	
Ontwerp van een échte Grondbank	274
Drs. J. A. M. Heijke:	
Europa-bladwijzer	277
Mededelingen	279
Relatieve prijzen	280
Magazien	281
Boekennieuws	282

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit

Redacteur-secretaris: P. A. de Ruiter

Adjunct redacteur-secretaris: J. van der Burg

Economisch-Statistische Berichten

Uitgave van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016;

kopij voor de redactie:

postbus 4224. Telefoon:

(010) 14 55 11, toestel 3701. Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 44,72 per jaar, studenten f. 31,20, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkssdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope NV, Rotterdam; Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Loonstijging in nieuwe contracten

In de onlangs gepubliceerde samenvatting van het *Centraal Economisch Plan 1971* is de stijging van de loonsom per werknemer van 1970 naar 1971 geraamd op 12%. Met betrekking tot de contractloonsstijging na afloop van de loonmatigingsperiode, welke in deze raming voor de nieuwe contracten ligt besloten, zijn de laatste tijd van verschillende kanten vaak sterk afwijkende percentages genoemd, oplopend tot 10% en meer. Zo wordt in *ESB* van 10 maart jl. door de heer De Boer becijferd dat het CPB voor de nieuwe contracten na 1 juli een loonstijging van 11 à 11,5% heeft aangehouden.

Bij de hierboven bedoelde berekeningen wordt vaak over het hoofd gezien, dat de toeneming van de loonsom per werknemer t.o.v. het voorafgaande jaar behalve door de jaareffecten van contractloonsstijgingen en door incidentele loonsverhogingen, mede wordt bepaald door mutaties in de sociale lasten van werkgevers alsmede door loonsverhogingen welke in de loop van het voorafgaande jaar plaatsvonden (de zgn. overloop). De mutatie in de loonsom per werknemer wordt in 1971 bovendien nog beïnvloed door de extra uitkering van de f. 400 — welke voor een deel pas dit jaar wordt uitgekeerd — alsmede door de verwerking hiervan in de contracten, welke door de loonmatiging niet wordt opgeschort. Tenslotte dient er rekening mee te worden gehouden, dat de in 1970 gesloten meerjarige contracten vooralsnog niet door de loonmatiging worden getroffen.

De contractloonsstijging welke door het CPB na afloop van de loonmatigingsperiode is verondersteld, ligt dan ook belangrijk lager dan de hiervoor genoemde percentages. Zoals uit de tekst van de samenvatting van het Plan-1971 kan worden opgemaakt, werd voor de nieuwe contracten de totale loonsverhoging gelijk gesteld aan die in de meerjarige contracten.

Deze stijging bedraagt met inbegrip van een schatting t.a.v. de realisering van de indexeringsclausules in laatstgenoemde contracten 8%. Dit impliceert dat voor nieuwe CAO's (na aftrek van de ontheffingspercentages van 3 en 1%) na afloop van de loonmatiging (gemiddeld per 15 augustus) een loonsverhoging werd aangenomen van 4%, inclusief eventuele indexering.

Onderstaande tabel geeft een nadere verduidelijking van het voorgaande aan de hand van een opsplitsing van de loonsraming naar componenten, zoals deze voorkomt in (het nog niet gepubliceerde) hoofdstuk 4 van het *Centraal Economisch Plan 1971*.

Loonsom per werknemer in 1971 (mutaties t.o.v. voorafgaand jaar in procenten)

Meerjarige CAO's: 25%	8,0 a)	} 8,0 a)
Nieuwe CAO's: 75%	8,0 a) b)	
Overloop naar 1972	— 2,6 c)	
Overloop uit 1971	1,7	
Verwerking extra uitkering 1970—1971 in de loonschalen	3,2 d)	
Extra uitkering 1970	— 2,0	
Extra uitkering 1971	0,5	
Jaareffect loonafspraken	8,8	
Incidenteel	2,5	
Bruto loon	11,3	
Sociale lasten werkgevers	0,8	
Totaal (afgerond)	12,0	

a) Exclusief het effect van de verwerking van de extra uitkeringen 1970/1971 in de contracten.

b) T.w. 3% na afloopdata der CAO's, 1% 3 maanden later en 4% na afloop van de loonmatigingsperiode.

c) Exclusief de overloop van de verwerking van de extra uitkeringen in de loonschalen.

d) Na correctie voor overloop naar 1972.

Centraal Planbureau

Naschrift

De nadere verduidelijking van het CPB betreffende de loonsomraming voor 1971 stel ik zeer op prijs. Inderdaad blijkt hieruit dat de geraamde loon-

(slot op blz. 269)

Harmonie en conflict

De titel van dit stukje is ontleend aan het bekende boek van Pen. Daarop komen wij nog terug. De aanleiding is een andere. Kort geformuleerd bevat het volgende enkele "second thoughts" over de neo-marxistische kritiek op de traditionele economie. Daarbij is met name gedacht aan figuren als Dobb en Sweezy. Hun kritiek komt er vooral op neer dat de economische wetenschap alleen oog heeft voor evenwicht en harmonie.

Deze aantijging is gemakkelijk — men zou bijna zeggen al te gemakkelijk te weerleggen. De neo-marxisten overschreeuwen zichzelf namelijk. Zij willen te veel bewijzen en daardoor komt hun kritiek slecht over. Zij geven een zo vertekend beeld van de economische wetenschap dat voor een onbevooroordeeld vakgenoot de voorbeelden van het tegendeel voor het oprapen zijn.

In de eerste plaats staat in de traditionele economie niet het evenwicht, maar de concurrentie voorop. De harmonie ligt er hoogstens achter. In de tweede plaats kan gewezen worden op allerlei exploderende modellen.

Maar toch zou van een meer genuanceerde neo-marxistische kritiek wel eens iets kunnen blijven hangen. Omdat genuanceerd denken en neo-marxisme elkaar blijkbaar uitsluiten, bestaat het gevaar dat wij enkele elementen van hun bezwaren over het hoofd zien.

Dat achter het concurrentiemechanisme altijd het evenwicht opdoemt is een samenhang die we zullen moeten aanvaarden. Daar is geen speld tussen te krijgen. De economie kijkt op dit punt gewoon verder dan de gene die blijft staan bij de conflictelementen in de concurrentie. Iets anders wordt het als we de blik richten op economische processen waar

groepsgewijze krachten overheersen. Toch is ook bij dit soort samenhangen de aandacht in belangrijke mate gericht op een situatie met een evenwicht van krachten. Het begrip "countervailing power" is zelfs afkomstig van Galbraith, die men toch waarlijk niet van bevangenheid door het traditionele economische denken kan beschuldigen.

Ook Pen komt, na alle mogelijke groepsgewijze conflicten te laten opkomen, tot een slothoofdstuk over de harmonie van de groei. Hij zet hier een vraagteken bij, maar uit de inhoud van het desbetreffende hoofdstuk blijkt toch duidelijk dat in zijn gedachtengang bij een bevredigende economische groei de harmoniekrachten overheersen.

Op dit punt bekruipt ons de meeste twijfel. Er is namelijk het jaloezie-effect, dat juist bij economische groei dikwijls de kop opsteekt. Ieder kan dan meer krijgen, maar de ervaring leert dat ieder er altijd minstens zoveel op vooruit wil gaan als de anderen. De vakbeweging kijkt naar het aandeel van de arbeiders in het nationale inkomen; het sleepbootpersoneel wordt onrustig als de havenarbeiders er op vooruit gaan; de ambtenaren willen de trend volgen. Men wil niet alleen meer, maar men wil bovendien zijn relatieve positie op zijn minst handhaven. Verdelingsconflicten blijven ook bij economische groei hun volle scherpthe behouden.

Dan is er in de sfeer van de doelstellingen — althans bij individualistische calculatie — het probleem van welvaart versus welzijn.

Het harmonie-denken zit vele economieën nu eenmaal in het bloed. Wij hebben wel conflictmodellen,

maar zij worden in hoofdzaak alleen gebruikt om ongenueanceerde aanvallers het zwijgen op te leggen. Een centrale rol spelen zij in het algemeen niet, en nog minder worden zij gehanteerd bij direct op de praktijk gerichte analyses. Als er toch iets mis gaat wordt de schuld gemakkelijk op buiten-economische invloeden geschoven.

Op deze wijze is er een ontwikkeling op gang gekomen waarbij het conflict-denken in belangrijke mate is uitgeweken naar een andere wetenschap, namelijk de sociologie. Met enige overdrijving zouden we het zelfs zo kunnen stellen, dat er zich in toenemende mate een zodanige arbeidsverdeling voltrekt tussen economie en sociologie, dat de eerste het harmonie-denken en de tweede het conflict-denken voor haar rekening neemt. We hebben als gevolg van onze specialisatie natuurlijk allemaal oogkleppen op, maar de vraag rijst of het niet van belang zou kunnen zijn, bij zo sterke verschillen in „denkraam”, de oogkleppen zo nu en dan eens te verwisselen. Zou het niet raadzaam zijn bij het wetenschappelijk onderwijs economie en sociologie veel meer samen te brengen, door in het normale vakkenpakket altijd zowel de een als de ander op te nemen? Het lenen van elkaars oogkleppen kan misschien bijdragen tot relativering van zienswijzen, waaraan in deze tijd van verabsolutering van standpunten grote behoefte bestaat.

Of zouden wij op deze wijze innerlijk verscheurde mensen kweken, die voortdurend in conflict zijn met zichzelf?

Reële inkomensverbetering onder het Kabinet-De Jong

DRS. A. J. C. W. M. DE KORT*

Dit artikel beschrijft de bezwaren van het gebruik van de stijging van het reële beschikbare inkomen als centrale maatstaf bij loononderhandelingen en het verloop ervan voor ambtelijke inkomens onder het Kabinet-De Jong. De auteur is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Fiscaal Instituut van de Katholieke Hogeschool te Tilburg.

Tot voor kort heerste onder fiscaal georiënteerde economen nog volop de mening, dat loononderhandelingen zich voornamelijk concentreerden op het nominale loonstijgingspercentage. Slechts groepen, waarvan de organisatie hecht, de invloed op de nationale economie gering en het aanbod van goederen en diensten relatief schaars is (zoals notarissen, specialisten en huisartsen), zouden in staat zijn hun inkomensstijging op grond van het beschikbare inkomen te bepalen¹.

De werkelijke gang van zaken in de laatste jaren leert echter anders. Steeds meer wordt als belangrijkste punt van overleg gezien de stijging van het reële beschikbare inkomen. Zowel de opstelling van werkgevers en vakbeweging bij de loononderhandelingen als ook de uitgekende cijfermatige benadering van het Centraal Planbureau wijzen daarop, terwijl ook bij de debatten in de Tweede Kamer over de loonpauze de vraag, of er voor de werknemers nog enige reële vooruitgang in zat, centraal stond.

Deze nadere explicering van waar het bij de bepaling van de loonhoogte in feite om gaat mag verheugend genoemd worden. Dat wil nog niet zeggen dat daarmee de problemen van de baan zijn. Zeker niet. Ook in de toekomst zal bij de onderhandelingen over het te verwachten verloop van de conjunctuur gediscussieerd worden, terwijl ook over maatregelen ter bevordering van een min of meer evenwichtige ontwikkeling wel dikwijls verschillend gedacht zal worden. Daarnaast zal juist het gebruik van de stijging van het reële beschikbare inkomen als belangrijkste onderhandelingsmaatstaf de overlegpartners met hun neus op de daaraan klevende bezwaren drukken. Niet dat deze bezwaren niet reeds eerder bekend waren, maar nu iedereen exact wil weten hoe het er met zijn reële beschikbare inkomen voorstaat, worden ze manifester. De loononderhandelingen zullen zich daarom ook steeds meer op deze bezwaren richten.

De bezwaren tegen het „reële beschikbare inkomen”

De hier bedoelde bezwaren zijn de volgende:

1. Het stellen van een vast percentage als stijging van het reële beschikbare inkomen houdt geen rekening met de verschillen die tussen de bedrijfstakken kunnen ontstaan. Toch zal het de onderhandelingen bemoeilijken. Het feit dat in een zwakke bedrijfstak de loonsverhogingen minder groot zijn dan in een gezonde, geeft bij het noemen van louter nominale loonstijgingen niet zoveel problemen. Als bijvoorbeeld in de ene bedrijfstak 8% en in de andere 10% gegeven wordt, dan maakt men zich daarover niet al te veel zorgen. Maar als nu blijkt dat die 10% aanleiding geeft tot een stijging van het reële beschikbare inkomen met 2%, en de 8% tot een stijging met 0%, dan zal er over deze differentiatie nog wel eens een harde noot gekraakt kunnen worden.

2. De loononderhandelingen richten zich steeds op een modale werknemer en houden dus geen rekening met de daardoor ontstane gevolgen voor de stijging van het reële beschikbare inkomen van de *verschillende inkomensklassen*. Dit verschil in stijging van het reële beschikbare inkomen wordt structureel veroorzaakt door de progressie der belastingen. Daarnaast kunnen verschillen ontstaan door incidentele oorzaken, zoals salarisuitkeringen of verhogingen in centen i.p.v. procenten, door de wiebeltax, e.d.

3. Het rekenen met de modale werknemer heeft ook nog andere bezwaren. Enerzijds wordt bij de door het Centraal Planbureau berekende stijging van het reële beschikbare inkomen een post incidenteel opgenomen. Deze post omvat onder meer de gevolgen van structuurwijzigingen in de bedrijfstak. Bij de overheid zijn hierin bijvoorbeeld opgenomen de extra salarisverhogingen van militairen en de verschuivingen in de samenstelling van het overheidspersoneel naar hoger betaalden. Anderzijds zal ook zonder de post incidenteel de ene werknemer op de top van zijn salarisschaal blijven staan, terwijl een ander door dienstjaren of promotie opklimt. Dit alles wordt nu in de inkomens-

¹ Vgl. Dr. N. H. Douben: „Het herverdeelde inkomen”, Kluwer, Deventer 1970, blz. 134.

stijging van de modale werknemer meegeteld. Een werknemer die op zijn schaalmaximum staat ondervindt echter in feite geen stijging van zijn reële beschikbare inkomen door promoties van anderen of door structuurwijzigingen.

De hier gesignaleerde bezwaren zullen de loononderhandelingen nog wat moeilijker maken dan ze al zijn. Anderzijds worden ook de resultaten duidelijker voor de individuele werknemer. Hij weet nu meer exact waar hij aan toe is.

Het verloop van het reële beschikbare inkomen

Hoe is nu het verloop van het reële beschikbare inkomen geweest in de afgelopen jaren? Het zou interessant zijn dit voor de verschillende inkomensklassen in de verschillende bedrijfstakken (evt. nog nader gespecificeerd naar bedrijven) te vergelijken. Daarbij doet zich echter het probleem voor, dat de hogere inkomens in de bedrijven niet onder de CAO's vallen. Het aantal gegevens daarover is daarom schaars en moeilijk toegankelijk. Bovendien wordt de vergelijking van de hogere en lagere inkomens in de bedrijfstakken bemoeilijkt door het verschil in sociale voorzieningen.

Gelukkig geeft de overheid hier meer duidelijkheid en ook vergelijkingsmogelijkheden. Alle ambtenaren vallen onder een gemeenschappelijk statuut. Functies en rangen zijn omschreven met de daarbij behorende salarisschalen, waaraan men rigoreus de hand tracht te houden. De ontwikkeling van de salarissen bij de overheid stelt ons daarom in staat een beter inzicht te krijgen in de stijging van het reële beschikbare inkomen in de verschillende inkomensklassen. Daartoe is over de jaren 1967-1971, dus ongeveer over de kabinetsperiode-De Jong, deze stijging berekend. De berekening werd als volgt opgezet:

a. Er werd uitgegaan van salarismaxima behorende bij een aantal rangen. Het verloop van deze maxima over de jaren 1967-1971 werd nagegaan. Er is dus geabstraheerd van individuele promoties of verbeteringen.

b. Het beschikbare inkomen werd berekend door het

(slot van blz. 266)

stijging na afloop van de loonmatigingsperiode 4% bedraagt; de van verschillende kanten gemaakte ramingen — dus ook de mijne — kunnen dus nu gevoeglijk als onjuist terzijde worden geschoven.

Het CPB had er — dunkt mij — wel goed aan gedaan deze toelichting op de loonsomraming op te nemen in de gepubliceerde samenvatting van het CEP 1971. Waarschijnlijk zou hierdoor de nu heersende verwarring rond dit belangrijke sociaal-economische strijdpunt zijn voorkomen. In ieder geval zou zowel de noodzaak tot nadere verduidelijking als dit naschrift zijn voorkomen.

R. de Boer

salaris plus de vakantie-uitkering en de uitkering krachtens de interimregeling-ziektekosten te verminderen met het pensioenverhaal en de te betalen belasting.

c. De belasting werd berekend aan de hand van tariefgroep II, gehuwden zonder kinderen, over het bruto salaris verminderd met het pensioenverhaal. Geen rekening werd dus gehouden met eventuele verwervingskosten, overige persoonlijke verplichtingen, buitengewone lasten e.d..

d. Voor 1971 werd naast de reeds vastgestelde salarismaatregelen gerekend met een salarisverhoging van 4% per 1 juli over het per 1 april geldende salaris. De uitkering krachtens de interimregeling-ziektekosten werd gesteld op f. 490. De franchise ter berekening van het pensioenbijdrageverhaal werd voor 1971 gesteld op f. 5.556.

e. Het berekende beschikbare inkomen werd gedeeld met het prijsindexcijfer van de particuliere consumptie. Voor 1971 werd een prijsstijging van 6,5% aangenomen. Voor alle inkomens werd dezelfde deflerings-index aangehouden.

In bijgaande tabel vindt men de totale procentuele stijging van het reële beschikbare inkomen over de periode 1967-1971. Dit totaal wordt uitgesplitst in een aantal oorzakelijke factoren, nl.:

Toeneming reëel beschikbaar inkomen 1967-1971

Functie/Rang	Naam	Schaal	Beschikbaar inkomen 1971 a)	Toeneming reëel beschikbaar inkomen in %				
				Totale toeneming	Veroorzaakt door:			Overige oorzaken
				Wijziging pensioenverhaal	f. 400 i.p.v. 2%	Wiebeltax		
Schrijver b)		3	10.100	14,3	2,8	2,7	- 0,3	9,1
Adm. Ambt. CIII		18	11.100	13,0	2,3	2,3	- 0,4	8,8
Adm. Ambt. CII		32	12.000	11,8	1,8	1,7	- 0,5	8,8
Adj. Commies c)		43	12.900	10,9	1,4	1,4	- 0,5	8,6
Adj. Commies A		57	14.000	9,5	0,9	1,0	- 0,6	8,2
Techn. Ambt.		70	15.200	8,9	0,5	0,8	- 0,6	8,2
Stat. Ambt. A 1e kl.		82	16.400	7,9	0,3	0,3	- 0,7	8,0
Techn. Ambt. 1e kl. d)		93	17.200	7,1	0,2	0,2	- 0,7	7,4
Referendaris 2e kl.		112	20.700	5,5	- 0,3	- 0,4	- 0,9	7,1
Referendaris		130	23.300	4,3	- 0,4	- 0,7	- 1,1	6,5
Administrateur e)		148	25.800	3,5	- 0,7	- 0,7	- 1,3	6,1
Hoofd Administr.		150	29.200	2,5	- 0,8	- 1,0	- 1,5	5,8
Bibliothecaris		152	33.000	1,7	- 0,9	- 1,0	- 1,8	5,4
Hfd. Dir. Rijksmus. f)		154	37.900	0,6	- 0,9	- 1,2	- 2,2	4,9
Dir. Generaal			40.400	0,3	- 1,0	- 1,2	- 2,3	4,8
Comm. der Kon.			48.900	- 0,8	- 1,1	- 1,3	- 2,9	4,5
Minister g)			52.200	- 1,1	- 1,2	- 1,4	- 3,2	4,7

a) Afgerond op f. 100 in lopende prijzen.

b) Ook typiste.

c) Ook secretaresse.

d) Ook onderwijzer met hoofdkante.

e) Ook leraar VHMO, academicus.

f) Ook hoogleraar.

g) De in de tabel opgenomen gegevens van een minister zijn gebaseerd op een situatie, waarin hij op dezelfde wijze als ambtenaar wordt behandeld. Dit is niet het geval in de onderzochte jaren door wijziging in de regeling van de pensioenbijdrage. Daardoor is in feite de totale toeneming (kolom 3) — 3,5% geweest en de oorzaak, vermeld in kolom 4, niet — 1,2 maar — 3,6%.

1. De wijziging in het pensioenbijdrageverhaal. Dit verhaal bedroeg in 1967 7,9%, in 1968 en volgende jaren 10% na een bepaalde franchise.
2. De uitkering van f. 400 in plaats van een procentuele salarisstijging. Voor de vervangende stijging werd 2% aangenomen, welke in totaal tot een ongeveer even grote loonstijging geleid zou hebben.
3. De invoering van de wiebeltax in 1971.
4. Overige oorzaken.

Analyse van de resultaten

Het grote verschil in de totale toeneming van het reële beschikbare inkomen tussen de lagere en de hogere inkomens is opvallend. Dit verschil spreekt des te meer als men bedenkt dat het prijsindexcijfer van gezinsconsumptie voor de hogere inkomens iets sterker stijgt dan voor de lagere inkomens, zoals o.m. uit onderzoekingen van het Bureau voor de Statistiek van de Gemeente 's-Gravenhage blijkt. Bovendien is in de berekeningen voor 1971 gewerkt met een salarisstijging van 4% per 1 juli (en de daaraan gekoppelde prijsstijging). Zouden loon- en prijsstijgingen nog meer oplopen dan worden de verschillen nog groter. Zoals gemakkelijk is na te gaan is de stijging voor de hogere inkomens (tot Directeur-Generaal) niet alleen procentueel geringer, maar ook in reële guldens bedragend. De regering-De Jong mag dan volgens velen geen actieve inkomensnivelleringspolitiek gevoerd hebben, de cijfers wijzen uit dat zij goed gezorgd heeft voor de lagere en slecht voor de hogere ambtenaren.

Wat zijn nu de oorzaken van deze grote verschillen? In grote trekken kan men zeggen, dat onder de regering-De Jong van invloed geweest zijn:

- a. de wijziging van de berekening van het pensioenbijdrageverhaal;
- b. de uitkering van de f. 400 als bedrag en niet als percentage en
- c. de (tijdelijke) invoering van de 3% wiebeltax.

De onder a. en b. genoemde oorzaken werkten na genoeg even zwaar en in dezelfde richting. De inkomens hoger dan de rang van referendaris 2e klasse zagen hun reëel beschikbaar inkomen afnemen met bij stijgend inkomen stijgende percentages, de lagere inkomens zagen hun reëel beschikbaar inkomen toenemen. Het zijn beide duidelijk herverdelende maatregelen geweest. Door de wiebeltax nam het reële beschikbare inkomen af en wel procentueel meer naarmate het inkomen toeneemt. Daardoor heeft ook de wiebeltax een herverdelende werking.

Indien we nu deze drie incidentele oorzaken uitschakelen, dan resteert de laatste kolom van de tabel. Deze kolom bevat het resultaat voor de reële inkomensverbetering van een gelijke procentuele nominale loonstijging en prijsstijging en het daarop inwerkende verloop van de belastingdruk. De belastingdruk is gedurende deze kabinetsperiode gestegen ten gevolge van

de reële progressie. Daarnaast is er enerzijds een belastingverlichting aan de voet geweest, die aan de lage inkomens ten goede gekomen is en anderzijds is niet de gehele louter nominale-progressie teruggegeven, wat voornamelijk ten nadele van de hogere inkomens gewerkt heeft. Aldus resulteert, zoals uit de tabel valt af te lezen, een met het toenemen van het inkomen afnemende stijging van het reële beschikbare inkomen. Slechts onder aan de kolom kan men weer een toenemende stijging zien optreden. Dit is geheel in overeenstemming met de theoretische kenmerken van een progressief belastingstelsel.

Wat brengt de toekomst?

Het voeren van een doelbewuste, ingrijpende inkomensnivelleringspolitiek is geen eenvoudige zaak, nu niet en ook in de eerstkomende jaren niet. In de voorbije kabinetsperiode is daarom de herverdeling vooral voortgekomen uit incidentele maatregelen. Mogen we dit ook in de toekomst verwachten?

Het ligt niet voor de hand dat het volgende kabinet weer het pensioenbijdrageverhaal gaat wijzigen. Een herhaling van de uitkering van een bedrag in centen i.p.v. procenten moet echter niet uitgesloten worden geacht. Men kan daartegenover stellen dat de wiebeltax zal verdwijnen, hetgeen in tegengestelde richting zou werken. Maar wanneer gebeurt dat? De ervaring heeft geleerd dat men eenmaal ingevoerde (ook tijdelijke) belastingverhogingen niet zonder moeite weer kwijt raakt. En het volgende kabinet zal in een betalingsbalanstekort alle aanleiding vinden om de wiebeltaxverhoging te continueren.

Ook een extra verhoging van de belastingvrije voet in de toekomst mag niet uitgesloten worden geacht. Elk kabinet zal het een eer vinden een dergelijke sociale maatregel te mogen treffen. Tenslotte de louter nominale-progressie. Reeds onder het Kabinet-De Jong werd deze niet geheel teruggegeven. Gezien de wensen van de verschillende politieke partijen voor de komende vier jaar, zal ook in deze periode de louter nominale-progressie wel niet helemaal worden teruggegeven (wellicht zelfs „helemaal niet”).

Waar leidt het bovenstaande nu toe? De vakbeweging zal de uit de onderhandelingen te voorschijn komende reële beschikbare inkomenstoename van de modale werknemer willen omzetten in een gelijke procentuele nominale loonsverhoging, waardoor een langzaam voortschrijdende nivellering wordt bewerkstelligd. De hogere inkomensgroepen zullen zich daartegen verzetten. Zij zullen trachten te voorkomen dat nogmaals zo aan hun reële inkomenstoename wordt geknabbeld. Wellicht zal dat niet lukken. Een toenemende aandrang tot een tweede Toxopeusronde zal daarvan het gevolg zijn. Een weinig lokkend perspectief.

A. J. C. W. M. de Kort

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Het pensioenvoorstel van de Stichting van de Arbeid

J. VARKEVISSER*

In 1967 brak de (werkgevers) Adviescommissie voor Personeelsfondsen in een brochure een lans voor verbetering van de ondernemingspensioenfondsen. In 1968 leverde het Wetenschappelijk Instituut van het NVV een studie af. Daarin werd nadrukkelijk de gehele pensioenvoorziening aan de orde gesteld. Wegen om uit het moeras te komen werden daarin aangegeven. In 1969 begon de Stichting van de Arbeid hierover besprekingen. 1970 kan worden aangemerkt als een studiejaar. 1971 leverde als eerste vrucht een *Interimrapport inzake het pensioenvraagstuk* van de Stichting.

In dat rapport worden drie vraagstukken aangewezen, die naar de mening van de studietoelichting eerst moeten worden beslist; daarna kan men verder gaan met het ontwikkelen van een voorstel. Het betreft: de financieringsmethode, de uitvoeringsorganisatie en de verevening tussen de fondsen. Op deze vraagstukken wordt in dit artikel ingegaan. Eerst zullen echter enkele andere ideeën worden besproken, die in het rapport naar voren komen. Dit is daarom moeilijk, omdat de commissie hierover nog geen of geen definitieve uitspraken heeft gedaan. Toch kan men uit de gekozen voorbeelden wel iets opmaken over de denkwijzen, die binnen de commissie circuleren.

Geen AOW-inbouwregeling

De ambtenarenpensioenregeling regelt het totale pensioen. Omdat daarnaast niet nog eens de gehele AOW kan worden toegekend, wordt deze (grotendeels) in dit totale pensioen ingebouwd. Zoals bekend, levert deze inbouw grote frustraties op bij de gepensioneerden. Het Stichtingsrapport voorziet alleen in de verzekering van het boven de AOW noodzakelijke, aanvullende pensioen. Dit zal worden gebaseerd op de pensioengrondslag; dat is het jaarincome minus een franchise. Voor deze franchise geeft men diverse keuzen: $\frac{10}{7}$ maal de AOW-uitkering, $\frac{4}{3}$ maal idem, $\frac{5}{4}$ maal en $\frac{100}{85}$ maal. Waarom is de laatste stap weggelaten: franchise = AOW?

Men heeft dan (wanneer AOW = 85% van bruto minimumloon) theoretisch de kans dat de permanente minimum-loontrekker een pensioen krijgt, dat iets hoger is dan dat minimumloon. Die kans kan echter worden verwaarloosd. Daartegenover heeft het uitgangspunt:

franchise = AOW, zekere voordelen.

Een en ander kan slechts worden beoordeeld in samenhang met twee andere gegevens, de premiegrens en het jaarlijks percentage pensioen. De vier in het rapport gegeven mogelijkheden (de vijfde is een suggestie onzerzijds) staan in tabel 1, tegelijk met de pensioenen die voor verschillende inkomens zullen gelden. Deze bedragen zijn overigens slechts onder beperkende voorwaarden juist.

Hoe lager het jaarlijkse percentage (dat met max. 40 jaar vermenigvuldigd moet worden) des te lager zijn de pensioenen voor de hogere-inkomsttrekkers. Bij lage percentages passen daarom hoge premiegrenzen. De lage-inkomsttrekkers zijn met lage franchises gebaat. Het maximaal bereikbare pensioen is in tabel 1 vermeld in de laatste kolom.

Geen eindloonsysteem

Alle rekenvoorbeelden in het rapport passen in het $\frac{10}{7}$ -1,75%-f. 25.000-idee. Voor ieder systeem met premiegrens geldt echter, dat degenen daarboven nimmer aan een eindloonsysteem toekomen. Een hoge premiegrens is voor hen daarom van belang. Doch ook voor hen onder de premiegrens denkt het rapport niet aan een eindloonsysteem, al wordt met de naam gekoketteerd en heeft zelfs de vakbondspers het hier en daar wél zo begrepen.

Het rapport gaat namelijk uitvoerig en met instemming in op het *standaard-eindloonsysteem*. Hierbij wordt jaarlijks voor iedereen pensioen ingekocht over het door hem in dat jaar verdiende salaris. Back-service over de achterliggende jaren wordt slechts bijgekocht in overeenstemming met de loontrend. Gaat iemands pensioengrondslag omhoog van f. 10.000 naar f. 12.600, dan wordt bij een eindloonsysteem over alle achterliggende jaren pensioen bijgekocht over f. 2.600. Is de loontrend in het betreffende jaar 5% geweest, dan geeft het standaard-eindloonsysteem slechts bijkoop over dat salarisdeel, dat verband houdt met de 5%: in het

* De schrijver van dit artikel is medewerker van de (nieuwe) Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Vakcentrales.

Tabel 1. Pensioenmogelijkheden

Pensioenvoorwaarden			Pensioen (incl. AOW) bij salaris van		
Franchise	Jaarlijks percentage	Premiegrens	f. 10.000	f. 25.000	Premiegrens
$\frac{10}{7}$ AOW	1,75	f. 25.000	f. 7.000	f. 17.500	f. 17.500
$\frac{4}{3}$ AOW	1,50	f. 30.000	f. 7.300	f. 16.300	f. 19.300
$\frac{5}{4}$ AOW	1,50	f. 35.000	f. 7.600	f. 16.600	f. 22.600
$\frac{100}{85}$ AOW	1,25	f. 35.000	f. 7.650	f. 15.200	f. 20.200
$\frac{1}{1}$ AOW	1,25	f. 50.000	f. 8.200	f. 15.700	f. 28.200

voorbeeld f. 600. Promotiemakers ontvangen daardoor, o.i. terecht, het voordeel van hun promotie niet (of in zeer geringe mate) over de voorliggende jaren. Zou dat wel zo zijn dan ontstaat zware premie-overdracht van de constanten naar de gepromoveerden.

Het rapport stelt echter een systeem van inhaalpremies voor, waardoor (min of meer tersluiks) toch voordelen naar de gepromoveerden worden geschoven. Daarover later.

Het levensjarenbeginsel en de gehuwde werkende vrouw

Het „pensioenverlies” bij overgang naar een ander pensioenfonds (arbeidsmobiliteit) ontstaat doordat het oude fonds geen back-service geeft op de pensioenrechten van „slapende” deelnemers. In verband met stijgende lonen zou dat wél nodig zijn. Er zijn twee methoden om hierin te voorzien. Of het oude fonds gaat door met verhoging der slapende pensioenrechten, of het nieuwe fonds geeft (over de loonsverhogingen) back-service voor alle verstrekte arbeidsjaren (in de praktijk vanaf het 25e jaar) van de actieve deelnemer. Het rapport kiest voor het laatste systeem. De overheid hanteert het eerstgenoemde systeem. De overheid kan immers worden gezien als een werkgever met eeuwigdurende continuïteit. Waar zou echter het ondernemingspensioenfonds van een inmiddels gesloten bedrijf de gelden vandaan moeten halen om door te gaan met back-service?

De keus voor het levensjarenbeginsel lijkt dus rationeel. Dit is schijn, wanneer men bedenkt dat tallozen enige tijd deelnemer aan een pensioenfonds zijn (vooral veel vrouwen) doch dit deelnemerschap nu en dan onderbreken. Voor hen ontbreekt bij het levensjarenbeginsel alle back-service op de verworven rechten. Zij worden daardoor ernstig gediscrimineerd. Het levensjarenbeginsel moet daarom worden afgewezen óf zodanig aangevuld, dat deze discriminatie verdwijnt. Het eerder genoemde bezwaar (waar haalt een fonds het benodigde geld vandaan) zal door onderlinge verving moeten worden opgevangen.

In het kader van deze paragraaf valt verder te wijzen op het weduwnaarspensioen, dat in het rapport niet wordt genoemd.

Inhaalpremies

Het rapport rekent op diverse plaatsen met een systeem van inhaalpremies. Daarbij wordt de pensioen-inkoop verschoven naar de latere levensjaren (zie tabel 2). Bij constante lonen (loontrend 0%) geschiedt de inkoop evenredig met het aantal gewerkte jaren. Des te hoger de loonstijgingen, des te meer valt de nadruk op de laatste jaren. Ook dit rekenvoorbeeld gaat uit van de 1,75%-veronderstelling.

Het initiële voordeel van deze systematiek is dat oudere werknemers toch een relatief hoog pensioen ontvangen. Over andere consequenties van de methode zwijgt het rapport. Het genoemde voordeel is juist; de vraag is echter of dit terecht is. Het geldt voor allen, onverschillig of men al dan niet reeds kort of lang deelnemer in een (goed of slecht) fonds was. Het komt schrijver voor, dat men de oudere werknemers als groep vlugger en beter helpt door een snelle structurele optrekking van de AOW. Ook de boven-64-jarigen profiteren daarvan.

Tabel 2. Ingekocht pensioen na een aantal jaren

Aantal jaren	0%	Loontrend ca. 5%	7%
10 jaar	17,5 %	14,3%	13,6%
20 jaar	35,0 %	26,7%	22,4%
30 jaar	52,5 %	40,7%	34,2%
35 jaar	61,25%	49,6%	44,2%
40 jaar	70,0 %	70,0%	70,0%

Deze scepsis wordt versterkt door de andere consequenties. Vergrijst de beroepsbevolking (het geboortetal is sinds jaren constant; steeds meer mensen beklemtonen de onwenselijkheid van bevolkingsgroei) dan zal de premiedruk t.z.t. onevenredig stijgen. Voor mensen met een korte arbeidscarrière (alweer vrouwen) zal het pensioen laag uitvallen, zelfs bij een verbeterd levensjarenbeginsel. De nadruk op het in de laatste jaren verdiende loon maakt, dat promotiemakers toch weer een onevenredig groot deel van die promotie in hun pensioen terugvinden. Op zich is daarover te praten, doch het dient niet ten laste van de premie van anderen te gaan. Verlaging van de pensioenleeftijd stuit nog steeds op financiële bezwaren: door de nadruk op de latere leeftijdsinkoop worden die bezwaren groter. Al met al is het verstandiger, wanneer de pensioenfonds jaarlijks afrekenen, zodat ieders pensioenrecht min of meer evenredig met zijn arbeidsjaren stijgt.

Financiering van het pensioenstelsel

De commissie denkt aan een kapitaaldekking met omslagementen. De financiering tot aan 65 jaar wil men op kapitaaldekking baseren. De waardevastheid der ingegane pensioenen wil men betalen door een omslagheffing over de som van alle in Nederland binnen het verplichte stelsel opgenomen pensioengrondslagen. Dit laat de bijdrage van de pensioenfonds aan de spaarquote onaangetaast. Repercussies in andere sferen worden aldus vermeden. Een en ander lijkt een verstandige oplossing.

Door het CNV is het indertijd voorgestelde omslagstelsel ingebracht. Dit is in zoverre gemodificeerd, dat de uitgekeerde pensioenen afhankelijk zullen zijn van het aantal bijdragejaren van betrokkenen. Door de premie wel op het „normale” niveau te stellen, ontstaan aldus eveneens besparingen. Het verschil met kapitaaldekking wordt daardoor gering.

De ingegane pensioenen wil de commissie tenminste waardevast houden. Daar de hieraan verbonden kosten via omslag worden gefinancierd kan men later op simpele wijze overgaan naar welvaartsvastheid. Bij waardevastheid is het verschil tussen laatste inkomen en pensioen niet zo groot en sukkelt de gepensioneerde vervolgens (relatief) achteruit.

Voor dezelfde totaalkosten zou men ook het verzekerde pensioen wat lager kunnen stellen (geen 50 à 70% van de grondslag, doch bijv. 40 à 50%) en dit na ingang welvaartsvast houden. Voor de verzekerde betekent dit op het moment van pensionering een grotere inkomensvermindering. Die wordt goedge maakt doordat men niet verder achteruit gaat. Financieringstechnisch betekent deze alternatieve oplossing, dat het kapitaaldekkingselement vermindert t.o.v. het omslagement. Argumentatie voor de in het rapport uitgesproken voorkeur wordt (nog) niet gegeven.

De commissie verwacht, dat de pensioenbesparingen

iets zullen oplopen, doch dat geen te grote spaarquote dreigt. Schrijver gelooft niet in het gevaar van te grote pensioenbesparingen. Elders kan dan minder worden gespaard, bijv. bij de ondernemingen. Spelen in deze uitspraak geen ondernemerssentimenten mee? Die maken liever (ingehouden) winsten, dan dat ze met vreemd (werknemers)kapitaal werken.

De uitvoeringsorganisatie

Het rapport gaat uit van een pluriforme uitvoeringsorganisatie en noemt drie alternatieven daarvan. Bij deze kwestie speelt ook het aanbod van de verzekeringsmaatschappijen om op non-profit-basis mee te blijven doen aan de pensioenvoorziening. Dit non-profit-beginsel zal als een soort regiewerk zijn bedoeld: kosten + opslag. De verzekeringsmaatschappijen innen ruim 2 miljard premie per jaar, maken daarvoor 120 à 150 miljoen kosten en zullen de daaraan verbonden „opslag” van 15 à 20 miljoen niet gaarne missen. Het aanbod berust dus niet op menslievendheid; het is de enige kans om in deze business mee te blijven doen.

Waardevast pensioenen kunnen particulier nl. nooit worden verzekerd, omdat het voorspellend vermogen inzake de prijsontwikkeling tekortschiet. Schat men te laag, dan gaat men failliet. Schat men te hoog, dan lopen de winsten noirbaar op. Het enige dat er voor de verzekeringsmaatschappijen opzit is de risico's aan de collectiviteit over te dragen en zich op de functie van administrateur terug te trekken.

De verzekeringsmaatschappijen leggen veel nadruk op de combinatie van non-profit-beginsel en van door de pensioenplicht verzekerde continuïteit. Het rapport beaamt dit onduidelijke verband en acht zijn derde alternatief ermee in overeenstemming. Dit alternatief is: geene oprichting van nieuwe bedrijfstaksgewijs georganiseerde pensioenfondsen. Waar nog geen fondsen bestaan moet een onderneming óf een eigen fonds oprichten óf naar een verzekeraar gaan. Het jachtterrein wordt aldus voor de verzekeraars gereserveerd.

Het rapport becijfert, dat de verzekeraars tegen de dubbele kosten werken van de grote fondsen (6 à 7% tegen 3 à 4%), doch hoopt dat ze een hoger rendement over het bijeingebrachte kapitaal zullen bereiken. Waarop die hoop is gebaseerd, wordt in het ongewisse gelaten.

Pluriforme uitvoeringsorganisatie betekent, dat er ca. 800 uitvoerende instellingen zullen zijn. Men verwacht, dat dit op den duur zal dalen tot enkele honderden i.v.m. de unificerende werking van de verplichte minimum-pensioenregeling. Die 800 instellingen zullen 3 dingen moeten doen:

- afwikkelen van de oude aanspraken, ingegaan voordat de nieuwe wet van kracht wordt;
- administreren van de nieuwe wettelijke aanspraken. Te verwachten is, dat de wet niet ineens in volle zwaarte zal drukken, doch dat de minimum eisen in de loop van de jaren zullen stijgen;
- verlenen en t.z.t. afwikkelen van boven de wet uitgaande rechten. Dit komt dáár voor, waar de bestaande voorzieningen beter zijn dan het (langzaam te verhogen) eisenniveau van de wet.

De kwestie van de uitvoeringsorganisatie hangt samen met de vraag of ieder bedrijf tegen dezelfde voorwaarden dezelfde pensioenrechten zal kunnen verstrek-

ken. Dit lijkt ons een noodzakelijke voorwaarde voor een goed functionerend stelsel. Wanneer daarnaast de wet op duidelijke wijze uniforme en op behoorlijk niveau liggende pensioeneisen formuleert, zal de neiging tot „zelfdoen” afnemen. Op den duur zal een uniforme pensioenregeling dan ook door een uniforme uitvoeringsorganisatie zo doelmatig mogelijk worden uitgevoerd. Een zekere spreiding in het vermogensbeheer behoeft daarbij niet te worden afgewezen.

De verevening

De kosten voor een pensioenvoorziening zijn sterk afhankelijk van de loon- en leeftijdsopbouw in de onderneming of bedrijfstak. Voor een bepaalde regeling vermeldt het rapport de volgende last in % van de som der pensioengrondslagen.

Zeer gunstige leeftijds- en loonopbouw	7,7%
Gunstige opbouw	17,7%
Origunstige opbouw	39,3%
Zeer ongunstige opbouw	74,2%

De commissie erkent, dat deze verschillen onduelbaar zijn en ontwikkelt vereveningssystemen. Bij volledige landelijke verevening worden de jaarlijkse kosten voor inkoop van pensioenen (en back-service) gemiddeld en wordt iedere instelling gecompenseerd voor het verschil tussen werkelijk te maken kosten en gemiddelde kosten. Bij partiële verevening kan een instelling voor- of nadeel hebben van de feitelijke opbouw van het deelnemersbestand. Partiële verevening lijkt zakelijk moeilijk te verdedigen en politiek weinig aantrekkelijk. De zwakte van de argumentatie blijkt uit één van de voordelen, die worden genoemd (voor het achterwege laten van iedere verevening): dan behoeft de bestaande situatie niet te worden veranderd.

Kosten

De kosten van een pensioenvoorziening zijn vanzelfsprekend afhankelijk van de feitelijke inhoud van de regeling. Daarover is nog lang geen besluit gevallen. Afhankelijk van de inhoud van de regeling, de loontrend, de mate van waarde- en/of welvaartsvastheid zal op den duur 20% tot 30% premie moeten worden opgebracht over de som der pensioengrondslagen of 8 à 10% van de totale loonsom. Sinds 1 januari 1971 wordt in de metaalindustrie een premie van 22% van de grondslagsom betaald. In de confectie-industrie was in 1970 de bijdrage nog maar f. 4,80 per week. Hieruit blijkt de grote bestaande variatie en de verschillende inspanning, die het kosten zal om naar een bevredigend niveau te groeien.

Overziet men het gehele rapport dan blijken heel goede verstaanders nodig te zijn om de verborgen consequenties los te peuren uit de tekst en de cijfers. Dat is jammer. Anderzijds heeft de commissie waarschijnlijk in tijdnood gezeten en had zijzelf ook een wat omstandiger rapport geprefereerd. Al met al is er een belangrijke stap gedaan in de richting van een goede regeling der aanvullende pensioenen. De boven 60-jarigen zullen er helaas niets meer van merken.

J. Varkevisser

Ontwerp van een échte Grondbank

(tevens bank voor waarde vaste besparingen)

PROF. DR. J. HORRING

De door de Commissie-Wellen voorgestelde grondbank is door mij gekwalificeerd als pseudo-grondbank¹. De kern van het voorstel is immers de vrijwillige verkoop van landbouwgrond aan een overheidsinstelling, die dan bereid is de grond in de vorm van een beperkt zakelijk gebruiksrecht aan de verkoper in gebruik te laten. De Stichting Beheer Landbouwgronden (SBL) behoeft voor de uitoefening van deze taak zijn naam ook niet in Grondbank te wijzigen; die past nu reeds volledig bij de voorgestelde taak.

Het alternatief van een pseudo-grondbank in de vorm van een collectieve verpachter (in casu de staat) is een *echte* grondbank. De essentiële functie van een bank is kredietverlening, waarbij als tweede daarmee samenhangende functie komt de bemiddeling tussen beleggers en kredietnemers. Een grondbank, die de naam bank terecht voert, zal dus een instelling moeten zijn die krediet verleent ter financiering van de grond. Grond wordt sinds onheugelijke tijden als een solide, aan weinig risico's onderhevig, onderpand voor kredietverlening beschouwd. De geboden zakelijke zekerheid maakt dat de rente van hypothecaire geldleningen niet hoger ligt dan die van staatsobligaties. Toch kan het hypothecaire grondkrediet in bepaalde opzichten niet voldoen aan de huidige kredietbehoeften, die bovendien in omvang sterk groeien door de eisen van de bedrijfsvergroting in de landbouw.

Twee tekortkomingen van het bestaande grondkrediet

Er zijn twee tekortkomingen n.l. a. de beperkte duur van het krediet met de verplichting van periodieke aflossingen, en b. de huidige hoge rentevoet, die een groot verschil vertoont met het directe rendement van kapitaal, belegd in landbouwgrond.

a. Het kapitaal belegd in grond loopt niet om; dit kapitaal is permanent benodigd. Aflossing van een krediet ter financiering van de grond moet dus — afgezien van een erfenis of een grote prijs uit de loterij — uit het inkomen plaatsvinden. Het opbrengen van de jaarlijkse aflossing, gevoegd bij de hoge rentebetaling, is in vele gevallen voor een gezinsbedrijf geen haalbare kaart meer. De bij het rapport van de Commissie-Wellen gevoegde bijlage² toont duidelijk aan dat bij 8% rente 2% aflossing per jaar op bedrijven van een redelijke, thans vereiste, grootte de liquiditeit nog maar krapaan gehandhaafd kan blijven, indien bij de start reeds over 40% eigen vermogen kan worden beschikt. Dat komt voor een tweemansgezinsbedrijf van ongeveer 40 ha dan minimaal neer op rond f. 200.000. Dat is wel een

hoge financiële eis voor een beginnende boer, terwijl tevens nog een bedenkelijk grote beginschuld van rond f. 300.000 moet worden aangegaan. Om een dergelijke schuld in 50 jaar af te lossen moet elk jaar aan aflossing en rente samen als annuïteit ruim f. 24.500 worden opgebracht.

De grote mate van soepelheid ten aanzien van het nakomen van de periodieke aflossingsverplichtingen en de mogelijkheid van schuldvernieuwing, die door de landbouwkredietinstellingen wordt geboden³, is niet zonder betekenis, maar vermag de moeilijkheid zelf niet op te lossen.

b. De marktrente voor langlopende leningen is door de verwachting van voortgaande inflatie abnormaal hoog. Deze hoge rente moet ook voor hypothecair krediet voor grond worden betaald. De jaarlijkse opbrengst van landbouwgrond (netto pachtwaarde) als een percentage van de verkoopprijs (pachtvrije objecten) is echter veel lager dan 8%; deze ligt vermoedelijk in de buurt van 3%⁴. Het verschil kan gemakkelijk worden verklaard uit andere voordelen van een belegging in een aan weinig natuurlijke risico's onderhevig object, dat in het verleden een grote mate van waarde vastheid heeft getoond⁵. Het belangrijkste voordeel van de be-

¹ Zie vorig artikel in „ESB” van 17 maart 1971, blz. 247-249.

² „Rapport van de Commissie van overleg inzake het grondbeleid”, Landbouwschap, Den Haag 1971. Bijlage: nota van het Landbouw-Economisch Instituut betreffende „Rentabiliteitsmogelijkheden en financieringsmogelijkheden van landbouwbedrijven bij diverse wijzen van grondfinanciering”, tabellen 7a, 7b en 7c.

³ „Nieuwe financieringsvormen voor landbouwgronden”; rapport van de werkgroep grondfinanciering, Landbouwschap, Den Haag maart 1969, blz. 35 en 29.

⁴ J. Horring: De 'agrarische waarde' van landbouwgrond, in bundel opstellen: „Onroerend Goed”, onder redactie van Ph. A. N. Houwing, Deventer 1968, blz. 130-134.

⁵ Bij een vrije prijsvorming van pacht- en grondprijzen kunnen m.i. wel een relatief hoge pacht- en daarmee corresponderende relatief hoge grondprijs verklaard worden uit een teveel aan boeren en de noodzaak van bedrijfsvergroting, maar niet dat de verhouding netto opbrengst en grondprijs resulteert in een laag netto rendement. Dit laatste wordt m.i. ten onrechte gezegd in „Nieuwe financieringsvormen voor landbouwgronden”, a.w., blz. 12.

legging in de grond, dat gelegen is in de prijsstijging, kan de eigenaar-gebruiker evenwel slechts realiseren bij verkoop na beëindiging van zijn loopbaan als boer. De jaarlijkse betaling van de extra hoge rente (het verschil tussen 8 en 3%) kan evenwel niet uit de directe opbrengst van de grond komen. Vandaar deze moeilijkheid bij de financiering.

De kern van de zaak

Een groundbank die aangepast is aan de specifieke behoeften van de landbouw zal dus een krediet moeten verlenen, dat niet hoeft te worden afgelost, terwijl de rentevoet zo dicht mogelijk de directe jaarlijkse netto opbrengst van de grond moet benaderen. De combinatie van deze twee vereisten is m.i. bereikbaar. Hiervoor zal door de kredietnemer echter een prijs moeten worden betaald. Het moet nu één keer uit de lengte of uit de breedte komen.

De prijs voor de kredietnemer is het afstand doen aan de kredietverstrekker van zijn toekomstige inflatiewinst als belegger in „Sachwerte” met behulp van een geldlening in nominale guldens. De kredietnemer kan naar mijn mening een lage procentuele rente bedingen als hij tevens het absolute geldbedrag van deze rente koppelt aan de stijging van het prijspeil van landbouwgrond; of als alternatief nog algemener: koppelt aan de index van de koopkrachtvermindering van de gulden. Evenals bij de hypothecaire geldlening zal de grond hierbij als onderpand moeten dienen voor zekerheid van de betalingen. Hoe dat juridisch in het vat wordt gegoten is niet zonder betekenis, maar is m.i. toch wel van secundaire aard.

Voor een goede functionering van een dergelijk altijd durende, onopzegbare kredietverlening met een aan de grondwaarde gekoppeld rentebedrag, of zelfs waardevast rentebedrag, is het bestaan van een groundbank onmisbaar. Particulieren kunnen zich immers niet veroorloven onopzegbaar, altijd durend krediet te verlenen; zij zullen steeds de mogelijkheid willen behouden op niet te lange termijn hun vordering in contanten om te zetten.

Voor deze transformatie van voor beperkte tijd afgestane middelen door individuele beleggers in onopzegbaar, altijd durend krediet is een bank onmisbaar. Van essentiële betekenis hierbij is dat een dergelijke instelling de aanspraken van de gezamenlijke beleggers op het totaal van de uitstaande onopzegbare, altijd durende kredieten splitst in uniforme fracties en als zodanig via de beurs met zo weinig mogelijk kosten en moeite tot courant verhandelbare vermogenswaarden maakt.

In het volgende zal de uitwerking van dit ontwerp van een groundbank zich op drie onderwerpen toespitsen, nl. de kredietvoorwaarden, de condities voor het aantrekken van de benodigde middelen en de organisatie van de groundbank zelf.

De kredietvoorwaarden

De belangrijkste punten hierbij zijn de looptijd, rentevoet, maximale hoogte, zakelijke dekking van het krediet en verder de koppeling van het rentebedrag aan de prijsstijging van de grond of aan de waardevermindering van de gulden. Tussen deze punten is een nauwe samenhang.

a. *De looptijd.* Zoals in het voorgaande is duidelijk gemaakt is een altijd durend krediet het meest geëigend voor de financiering van de grond. Dezelfde problemen doen zich anders bij elke generatiewisseling opnieuw voor. Bovendien heeft een altijd durende looptijd boven een beperkte looptijd het voordeel dat bijv. bij erfpacht geen moeilijkheden ontstaan over de vergoeding van opstallen. Dit ontwerp is daarom gebaseerd op een altijd durende looptijd van het krediet. Een kredietnemer die er op staat het krediet op zijn land af te lossen zou daartoe de mogelijkheid geboden kunnen worden door inlevering bij de groundbank van het bedrag in de vorm van participaties, die hij via de beurs kan verwerven.

b. *De rentevoet.* In het rapport-Wellen van de Commissie van Overleg tussen Ministerie van Landbouw en Landbouwschap wordt op basis van een onderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut o.a. de conclusie getrokken, dat bij 4% grondrente een rendabele bedrijfsvoering mogelijk is bij een moderne bedrijfsvoering⁶. Die 4% heeft betrekking op het prijspeil van verpachte grond. Daar het prijspeil van vrij van pacht te aanvaarden grond rondweg één derde hoger ligt komt dit neer op 3% van de prijs van pachtvrije grond. Ik sluit mij bij dit oordeel over de te dragen rentelast aan.

Deze 3% wordt berekend op basis van het verleende bedrag van het krediet, maar moet volgens mijn gedachtengang gefixeerd worden in guldens met de koopkracht van het jaar van de oorspronkelijke kredietverlening⁷. Bij een oorspronkelijk bedrag aan rente van bijv. f. 300 in 1971 bij het aangaan van de lening, zal het rentebedrag bij voortgaande geldontwaarding van 3% per jaar in 1981 dus f. 403 bedragen. Hierbij is voorlopig verondersteld dat de nominale netto opbrengst van de grond (en het ermee corresponderende prijspeil van de grond) gelijkop gestegen is met de geldontwaarding. Op dit essentiële punt wordt nog nader ingegaan.

c. *De maximale hoogte van het krediet.* Voor de zekerheid van het krediet is een overwaarde als buffer voor eventuele achterstallige rentebetalingen gewenst. Een marge van 25% is hiervoor waarschijnlijk wel voldoende. Daar de prijs van verpachte grond ongeveer op driekwart van de prijs van vrij van pacht te aan-

⁶ „Rapport van de Commissie van overleg inzake het grondbeleid”, a.w., blz. 5 en 17. In de als bijlage opgenomen nota (blz. 5) van de hand van Drs. J. de Veer wordt gesteld, dat de huidige pachtprijs een feitelijk gemiddeld rendement geeft van 2% van de prijs van verpachte grond. Dit komt mij te hoog voor. Dit percentage klopt ook niet met andere gegevens van het LEI, nl. die uit „Bedrijfsuitkomsten in de landbouw”, No. 3.14 van augustus 1970. Uit de gegevens van tabel 14 (blz. 41) valt te berekenen, dat voor grond en gebouwen samen het rendement van de pacht voor akkerbouwbedrijven en rundveehouderijbedrijven resp. op 1,4 en 1,2% uitkomt. Op basis van het prijspeil van vrij van pacht te aanvaarden bedrijven zou dit gemiddeld op rond 1% rendement neerkomen.

⁷ In mijn vorig artikel wees ik er reeds op, dat in het voorstel van de Werkgroep in 1969 een voortdurende periodieke aanpassing van de contraprestatie een essentieel bestanddeel vormt, terwijl de Commissie-Wellen in het recente rapport vermoedelijk de contraprestatie nominaal op hetzelfde bedrag wil handhaven.

waarden grond ligt, lijkt mij het prijspeil van verpachte landbouwgrond aanvaardbaar als maximum grens voor de hoogte van de kredietverlening. Hiermee ben ik — hoewel op andere gronden — in overeenstemming met de voorgestelde gedragsregel van de Commissie-Wellen. Ook ben ik er — evenals deze commissie — voorstander van gebouwen en andere opstallen buiten de kredietverlening te houden. Wat de bij de gebouwen behorende erven betreft zie ik geen noodzaak deze uit te sluiten bij een altijddurend krediet, daar de moeilijkheid van de vergoeding van de opstallen zich hierbij niet voordoet. Dit is m.i. een voordeel.

d. De zakelijke dekking van het krediet. In beginsel zou een hypotheek als zekerheid kunnen dienen, ware het niet dat dan ook de gebouwen en andere opstallen onder de zakelijke zekerheid worden begrepen. Dit zou voor het aantrekken van additioneel krediet voor de gebruiker een groot ongerief kunnen vormen. Daarom lijkt het mij de voorkeur te verdienen als zakelijke zekerheid de vorm te kiezen van eigendomsoverdracht, belast met een altijddurend recht van erfpacht en recht van opstal tegen een van te voren bepaalde waarde vaste canon, overeenkomende met 3% van de overdrachtsprijs. De éénmalige kosten van overdracht en het vestigen van het recht van erfpacht en opstal zouden voor rekening van de kredietnemer-grondgebruiker moeten komen. Deze zouden tot het strikt noodzakelijke beperkt moeten blijven, nl. de kosten van taxatie en een redelijke vergoeding voor het opmaken van de notariële akte. Het rijk behoeft hieraan niet te verdienen.

Dit beperkte juridische recht van eigendom van de grond is economisch in feite een zakelijke zekerheid voor de vordering op een oneindige reeks waarde vaste, jaarlijkse betalingsverplichtingen. De beperkende voorwaarden voor de uitoefening en de vervreemding van het recht van erfpacht en opstal behoeven dan ook voor de kredietverlening niet verder te gaan dan wenselijk is voor de instandhouding van het onderpand. De economische eigenaar van de grond blijft de erfpachter-gebruiker. Hoe minder belemmeringen aan de vervreemding van zijn zakelijk recht van erfpacht en opstal in de weg worden gelegd, des te beter zal dit tot uiting komen. Het residu van eigendomsrechten, dat de Commissie-Wellen de gebruiker wil laten, is bij een zodanig geregelde erfpacht veel reëler en groter dan in het voorstel van de Commissie-Wellen. Om te beginnen hebben het recht van erfpacht en het recht van opstal een waarde gelijk aan het verschil tussen de marktprijs bij levering vrij van pacht van grond en gebouwen en de overdrachtsprijs van de grond alleen, die op rond 75% van de waarde van de grond alleen zal komen. Gaat de grondprijs meer stijgen dan overeenkomt met de waardevermindering van de gulden (bijv. door andere bestemmingsmogelijkheden) dan komt dit voordeel de erfpachter ten goede in een extra stijging van de waarde van het recht van erfpacht.

e. Het rentebedrag (canon) koppelen aan het grondprijspeil? Het is ongetwijfeld logischer de verandering van het oorspronkelijk overeengekomen rentebedrag bij het afsluiten van de lening te koppelen aan het prijspeil van de landbouwgrond. Hierbij zal gebiedsgewijze wel gedifferentieerd moeten worden. Verder zal dan ook wel niet gegaan kunnen en moeten worden naar mijn oordeel⁸. Het prijspeil van de grond als land-

bouwgrond correspondeert immers met de netto opbrengst van de grond waaruit de jaarlijkse rentesom (canon) moet worden betaald. Als deze netto opbrengst in nominale guldens in een bepaald gebied minder is gestegen dan nodig zou zijn om de geldontwaarding te compenseren, wordt een waarde vaste canon een te zware last, die langzamerhand ook de oorspronkelijke waarde van de erfpacht en de opstal opslokt. De erfpachter kan dus eigenlijk geen zwaardere rentelast worden opgelegd dan maximaal overeenkomt met de nominale prijsstijging van landbouwgrond in zijn gebied.

Toch verdient het m.i., vanwege het beter kunnen aantrekken van financieringsmiddelen van beleggers tegen lagere kosten, de voorkeur de overeengekomen rentebedragen waarde vast te maken in plaats van deze te koppelen aan de gebiedsgewijze vast te stellen stijging van het prijspeil van landbouwgrond. Ten bate en ter geruststelling van de erfpachter-kredietnemer zou ik evenwel in de overeenkomst een veiligheidsclausule willen opnemen met de volgende strekking: het overeengekomen rentebedrag (canon) wordt gewijzigd in overeenstemming met de mate van geldontwaarding, met dien verstande dat de wijziging niet groter kan zijn dan de stijging van het gemiddelde prijspeil van land-

⁸ Meer hierover is te vinden bij J. Horring: *Een grondbank voor de landbouw?*, in „Bank- en effectenbedrijf”, juni 1969, blz. 21 en 22.

(I.M.)

Een snel groeiende bank
Gunstige rentecondities
Balanstotaal f 343.9 miljoen
Grootste bank van Friesland

Friesland Bank

Vestigingen in geheel Friesland
Hoofdkantoor: Zaailand 110 Leeuwarden

bouwgrond in het betreffende gebied bedraagt. Dit risico van een achterblijven van de stijging van de canon bij de vermindering van de waarde van de gulden zou ik met een garantie van de overheid willen dekken, zowel in het belang van de kredietnemer als van de spaarder. Of dit een reëel risico is en hoe groot dit dan wel is zal verschillend beoordeeld worden. Mij lijkt dit risico klein. Maar het is beter deze onzekerheid uit te schakelen.

De condities voor het aantrekken van geldmiddelen

De risico-mijdende spaarder heeft na de oorlog een ontmoedigend bestaan. Zelfs bij 8% rente houdt hij na aftrek van de inkomstenbelasting niet veel meer over dan nodig is om de geldontwaarding van de hoofdsom gedurende het jaar weer goed te maken. Niets zou de spaarzin m.i. meer aanwakkeren dan een belegging in waarde vaste aanspraken, zonder de risico's te lopen die nu één keer aan aandelenbezit vastzitten. Het is m.i. hoog tijd een moderne versie van de vroegere „goudgerande” beleggingswaarden in het leven te roepen. Een grondbank, die een groot aantal altijd-durende, jaarlijkse, waarde vaste vorderingen heeft uitstaan met als onderpand de eigendom van grond en daarenboven nog een overheidsgarantie, kan naar mijn oordeel dit waarschijnlijk veel gezochte beleggingsmateriaal bieden.

Een rentebedrag gekoppeld aan de koopkracht van de gulden is voor de belegger duidelijker en overzichtelijker dan een rentebedrag gekoppeld aan de gemiddelde prijsstijging van landbouwgronden. Hoe eenvoudiger en duidelijker en hoe minder risico's, des te meer zal de risico-mijdende belegger dit beleggingsmateriaal waarderen.

De beleggers zullen participatiebewijzen in de waarde vaste vorderingen van de grondbank kunnen worden aangeboden in kleine coupures, recht gevende op een eeuwigdurende jaarlijkse betaling van bijv. f. 25 in

gulden van een bepaalde basisperiode, bijv. 1971. Afhankelijk van de resultante van de waardering van de beleggers voor dit beleggingsmateriaal zal zich een beurskoers vormen. Het zou mij niet verbazen indien zou blijken, dat een rendement van 2 à 2½% voldoende zou blijken te zijn⁹. Dat zou betekenen dat de grondbank een half tot een heel procent ter beschikking zou hebben voor het dekken van de kosten van administratie en toezicht.

Het uitgangspunt van deze kredietverlening zal ten slotte zijn met welk rendement de belegger genoegen zal nemen. Hierbij gevoegd de kosten van administratie en toezicht, zal dit bepalend zijn voor de prijs van het krediet voor de grond. Of deze affaire rondloopt met een kredietprijs van 3% of dat deze hoger zal uitkomen kan alleen de praktijk leren.

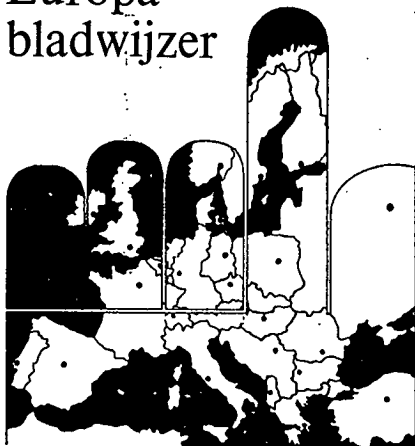
De organisatie van de grondbank

De beste opzet voor een grondbank voor de in dit artikel geschetste vorm van kredietverlening lijkt mij een NV of coöperatie van de Landbouwkredietinstellingen en andere spaarinstellingen, die participatiebewijzen uitgeeft in de totaliteit van uitstaande waarde vaste, jaarlijkse, altijd-durende vorderingen.

J. Horring

⁹ A. C. de Goederen berekent dat de reële rente (zonder aftrek voor inkomstenbelasting) van staatsobligaties over de jaren 1958 t/m 1969 gemiddeld slechts 1,92% per jaar heeft bedragen. En verder is hij van mening, in verband met een pleidooi voor geïndexeerde woningbouwleningen, dat pensioenfondsen en levensverzekeringmaatschappijen evenals particuliere (kleine) spaarders dolblij zullen zijn met een reëel rendement van 2,5% (naschrift bij artikel van C. P. A. Bakker: 'Sociale' versus 'economische' huren, in „ESB”, 9 september 1970, blz. 856).

Europa- bladwijzer

De hervorming van het Europees Sociaal Fonds

Over een hervorming van het Euro-

pees Sociaal Fonds wordt al jaren gesproken. Begin 1965 diende de EEG-Commissie al voorstellen daartoe in en sindsdien is er voortdurend over gediscussieerd. Het „Leitmotiv” in deze debatten was de algemene ontevredenheid over het functioneren van het bestaande Fonds.

Deze ontevredenheid had verschillende oorzaken. *The Economist* heeft eens de opmerking gemaakt: "the European social fund has always received more lip-service than cash". Maar het probleem was niet in de eerste plaats in geldgebrek gelegen, het was veeleer te zoeken in de beperkte mogelijkheden om door middel van het Fonds een werkelijke bijdrage te leveren tot het vergemakkelijken van tewerkstelling en ter bevordering van de geografische en beroepsmobiliteit van de werknemers. Bij de oprichting

van de Gemeenschappelijke Markt werd aan het Fonds vooral een rol toebedacht in de overgangperiode, wanneer door de economische integratie in bepaalde gebieden, bedrijfssectoren of groepen ondernemingen voor werknemers mogelijkere werkeloosheid zou ontstaan.

Het Fonds kon echter niet actief tot het bestrijden van deze werkeloosheid bijdragen; het kon slechts achteraf een deel van de kosten vergoeden, die ten gevolge van eigen initiatieven van de Lid-staten waren ontstaan. Daardoor was het Fonds van acties van de nationale overheden afhankelijk. Die acties moesten dan nog betrekking hebben op herscholing of verplaatsing van werknemers. De mogelijkheid bestond verder om aan ondernemingen hulp te bieden om hun werknemers tijdens een periode van

omschakeling op een andere produktie door te betalen, maar daarvan is vrijwel geen gebruik gemaakt. Bijstand aan zelfstandigen was er verder niet bij; evenmin konden maatregelen door particuliere instanties genomen, worden gesteund. Het Fonds moest zich door een en ander tamelijk passief gedragen. Het kon zelf geen initiatief ontwikkelen en ook geen beleid voeren. In feite was het een soort clearing-instituut, dat vrijwel automatisch bijstand verleende aan de Lid-staten die zelf de middelen daarvoor beschikbaar stelden.

In de loop der jaren is over deze gang van zaken steeds grotere ontevredenheid gebleken, en de roep om een actiever sociaal fonds werd steeds sterker. Massale werkloosheid als gevolg van de inwerkingtreding van het Verdrag van Rome is uitgebleven. Toch bestaat er behoefte aan een sociaal beleid op het niveau van de Gemeenschap.

Door structuurveranderingen, die zich in de zes economieën al dan niet onder invloed van de gemeenschappelijke markt voordoen, ontstaat in bepaalde streken of beroepen werkloosheid, ook wanneer overigens duurzaam volledige werkgelegenheid heerst. Doordat deze vormen van werkloosheid soms te voorzien zijn, kwam allengs de gedachte naar voren een sociaal-fonds-nieuwe-stijl tot doeltreffend instrument te maken om werkloosheid te voorkomen.

Het is duidelijk dat de hervorming van het bestaande ESF tot een fonds, dat een actieve werkgelegenheidspolitiek kan voeren, een aantal problemen op institutioneel terrein doet rijzen. Hoe moeten bevoegdheden en verantwoordelijkheden tussen de gemeenschapsorganen en de Lid-staten verdeeld worden? Op dit stuk bestaan nogal wat gevoeligheden. Daarom moest een duidelijke politieke overeenstemming aanwezig zijn om een doeltreffende regeling tot stand te kunnen brengen.

Pas tegen het eind van de overgangperiode is van de wil tot overeenstemming duidelijk gebleken. Zo kon men in het slotcommuniqué van de Haagse Topconferentie van 1969 een punt aantreffen waarin de Zes hun wil uitspreken het Europees Sociaal Fonds te hervormen. In de loop van 1970 is de Europese Ministerraad op grond van een advies van de Commissie tot besluiten gekomen die op 4 februari jl. in het Publikatieblad zijn afgekondigd¹. Zowel de inhoud van het besluit als de discussies in de

Ministerraad zijn het vermelden waard.

De nieuwe taken van het Fonds vallen in twee onderdelen uiteen. De eerste taak (A) bestaat uit het verlenen van bijstand aan projecten die 1. ten doel hebben versterking van de arbeidsmarkt te voorkomen of op te heffen, voor zover die versterking het gevolg is van het beleid van de Gemeenschap of van gemeenschappelijke acties van de Lid-staten die strekken tot verwezenlijking van de doelstellingen van de gemeenschap, dan wel 2. passen in een gemeenschappelijke actie tot verbetering van de relaties van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

De tweede taak (B) bestaat uit het bestrijden van werkloosheid die niet rechtstreeks met het gemeenschapsbeleid samenhangt, maar indirect voortvloeit uit de werking van de gemeenschappelijke markt, dan wel de harmonische ontwikkeling van de gemeenschap belemmert. In dit kader zullen bijdragen kunnen worden verleend voor de opheffing van structurele werkloosheid en langdurige „ondertewerkstelling” en voor opleiding van hooggeschoolde arbeidskrachten, en voorts voor acties gericht op de (weder)opneming in het arbeidsproces van gehandicapten, oudere werknemers, vrouwen en jeugdige werknemers.

De bijdrage in het kader van (A) kunnen door het Fonds slechts worden verleend op grond van besluiten ad hoc van de Raad op voorstel van de Commissie. Besluiten tot bijstand in het kader van (B) zullen — in tegenstelling tot die onder (A) — zonder nadere tussenkomst van de Raad door de Commissie genomen kunnen worden.

Deze indeling in twee taken was aanvankelijk niet in de voorstellen van de Commissie opgenomen. De Commissie stelde alleen taak A voor. Dit voorstel vloede logisch voort uit de algemene ontevredenheid over de werking van het Fonds in de overgangperiode. De essentie van het voorstel vormde dan ook de mogelijkheid voor de Commissie om, gemachtigd door specifieke beslissingen van de Ministerraad, een actief werkgelegenheidsbeleid te gaan voeren.

In het overleg in de Ministerraad bleek, dat vooral van Nederlandse zijde ernstige bezwaren tegen het voorstel bestonden². Men meende dat de taak zoals de Commissie die zag voortuitliep op beslissingen inzake de economische en regionale politiek die

nog genomen zouden moeten worden. Nederland wilde zich liever beperken tot maatregelen die erop gericht zouden zijn structurele werkloosheid te bestrijden. Later zou men dan verder kunnen zien. Wellicht speelden ook bezwaren van financiële aard een rol. De Commissie gaf in haar voorstel een schatting van de jaarlijkse uitgaven van het Fonds; deze zouden van 50 mln. rekeneenheden (dollars) over het eerste jaar oplopen tot een blijvend niveau van 250 mln.³. Volgens Van Grevenstein wenste de Commissie met haar voorstel een „blanco cheque gehonoreerd te krijgen”⁴.

Het verzet van minister Roolvink in de vergaderingen van de Ministerraad spitste zich echter niet op deze financiële aspecten toe, al signaleerde hij in het voorstel het ontbreken van criteria. Hij legde er de nadruk op, dat het voorstel zich beperkte tot het bestrijden van toekomstige werkloosheid, die zou voortvloeien uit besluiten die de Ministerraad thans nog niet genomen heeft. Het nieuwe fonds zou volgens hem ook iets moeten doen tegen werkloosheid die op dit ogenblik bestaat, waarbij de minister bijv. dacht aan veel moeilijk plaatsbare arbeidskrachten, zoals invaliden en bejaarden. Op Frans initiatief is toen een compromis ontstaan, waardoor het Fonds de twee genoemde taken krijgt te vervullen.

In feite is taak B een voortzetting van de taak van — zij het in een minder beperkte vorm — het thans bestaande Fonds. In het Europees Parlement is hierop kritiek uitgeoefend door de rapporteur van de Commissie

¹ Publikatieblad, 4 februari 1971, nr. L 28/15.

² Vgl. antwoord van minister Roolvink op vragen van de Kamerleden Maenen, Lamberts, Boersma, C. van der Ploeg en Vredeling, Aanhangsel Handelingen 1969-1970, blz. 2331.

³ Volgens een mededeling van de heer Coppé, lid van de Europese Commissie belast met de sociale portefeuille, op 10 maart jl. in het Europees Parlement, kende het Sociaal Fonds in 1970 een bedrag van 37 miljoen rekeneenheden als financiële vergoeding toe.

⁴ J. A. U. M. van Grevenstein: *Het Europees Sociaal Fonds-nieuwe-stijl*, in „Sociaal Maandblad Arbeid”, november 1970, blz. 648.

voor sociale zaken en volksgezondheid :

„Uit hetgeen wij uit de besluiten van de Raad hebben kunnen opmaken, moeten wij met leedwezen vaststellen, dat de Raad van deze opvatting afwijkt, met name door tweërlei soorten interventie-maatregelen van het Europees Sociaal Fonds te bepleiten: enerzijds maatregelen *a priori*, vóór het ontstaan van werkloosheid, wat goed is en wij zelf hebben voorgesteld en ook de commissie in haar advies, en anderzijds maatregelen *a posteriori*, volgens het oude type, dat onbevredigend heeft gewerkt en leidde tot een versnippering van de steun, die trouwens dikwijls ondoelmatig en onvoldoende was. Dit is natuurlijk betreurenswaardig”⁵.

Een nadere uitwerking van beide taken moet nog door de Ministerraad worden vastgesteld (art. 127 EEG-Verdrag). De Commissie bereidt daartoe voorstellen voor. Ze zal daartoe de sociale partners raadplegen.

Het ligt in de lijn van de verwachting, dat de voorkeur van de Commissie naar taak A uitgaat. In het besluit van de Raad is echter bepaald, dat in de eerste vijf jaar van de werking van het nieuwe fonds tenminste 50 % van de kredieten voor taak B bestemd zijn. Na afloop van deze vijf jaar moet de Raad de werking van het fonds aan een nader onderzoek onderwerpen. Omdat in het besluit ook wordt verklaard dat op den duur het grootste deel van de beschikbare kredieten voor taak A moet worden bestemd, mag worden aangenomen dat de fifty-fifty verhouding voor beide taken op den duur doorbroken zal worden.

Aan de totale jaarlijkse uitgaven is een plafond gesteld. Hiervoor is volgens minister Roolvink de vorm van een met waarborgen omklede budgetpost gekozen⁶. Financiering vindt uit

de eigen middelen van de Gemeenschap plaats. Verder is de bijdrage uit het fonds beperkt tot 50% van de totale uitgaven voor een project. Wanneer zo'n project door privaatrechtelijke organen wordt uitgevoerd, moet de nationale overheid een goede uitvoering van de activiteiten garanderen en in dat geval kan de bijdrage van het Fonds niet groter zijn dan de bijdrage die de Lid-staat zelf aan de particuliere actie geeft. Een andere uitbreiding van de werkingssfeer betreft de kring van personen die geholpen kunnen worden. De beperking tot werknemers is opgeheven; ook acties ten behoeve van zelfstandigen zullen voor steunverlening in aanmerking kunnen komen als de Raad zulks goedkeurt. Deze mogelijkheid zal goede diensten bewijzen als de plannen van Dr. Mansholt in praktijk worden gebracht.

Tegen een uitbreiding van de kring van personen ten gunste waarvan het Fonds zal kunnen bijdragen, tot werknemers uit derde landen, werkzaam in de Gemeenschap, heeft Italië zich in de Ministerraad fel verzet. De vijf overige Lid-staten waren van mening dat de gehele actieve beroepsbevolking binnen de Gemeenschap zonder onderscheid in de activiteiten van het Fonds betrokken moest worden. De Italiaanse minister beriep zich op de grote werkloosheid in Italië (3½ miljoen personen volgens deze minister, die daarin wel alle vormen van verborgen werkloosheid zal hebben begrepen). De oplossing van dit probleem verdiende in de werkgelegenheidspolitiek hoge voorrang te verkrijgen. Uiteindelijk werd van Italiaanse zijde instemming met het voor-

stel verkregen door de toezegging dat de Commissie een enquête naar de arbeidsvoorwaarden van werknemers uit derde landen zou houden in overheidsbedrijven, omdat daar het gemakkelijkst kan worden vastgesteld of gediscrimineerd wordt ten opzichte van deze werknemers. Italië is namelijk bang dat in de vijf Lid-staten werknemers van buiten de Gemeenschap onderbetaald worden, waardoor de kansen voor Italianen op werk in die Lid-staten zou verminderen. Een tweede eis van Italië die ingewilligd moest worden was het besluit, tenminste de helft van het Fonds aan taak B, bestrijding van structurele werkloosheid, te besteden.

De hervorming van het Sociaal Fonds zal het de gemeenschap mogelijk maken, een adequaat werkgelegenheidsbeleid te voeren. Voorwaarde hiertoe is vanzelfsprekend dat er voldoende geldmiddelen beschikbaar komen. Ook moet er een doeltreffende coördinatie tot stand komen met andere instrumenten zoals de Europese Investeringsbank, het landbouwfonds en nog op te richten organisaties voor het regionale beleid. Het instrumentarium raakt langzaam aan bedrijfsklaar. Dan is het woord aan de operators, de stuurliu, de bestuurders!

Europa-Instituut, Leiden

⁵ *Handelingen van het Europees Parlement, bijlage PB, nr. 129, oktober 1970, blz. 112.*

⁶ *Antwoord van minister Roolvink op vragen van het Kamerlid Vredeling, Aanhangsel Handelingen 1970-1971, blz. 811.*

Mededelingen

Marketingplan, beslissen met behulp van prognoses

Als vervolg op de reeks studiebijeenkomsten „Marketingbeslissingen, kwantitatief benaderd”, organiseert het Economisch Instituut Tilburg, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Marketing en het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond, de cursus *Marketingplan, beslissen met behulp van prognoses*.

In deze cursus worden, na een inleiding over het marketingplan

waarin de plaats van de prognosetechnieken wordt aangegeven, verschillende aspecten van de vraagprognose behandeld. De stof is zo ingedeeld dat ruime aandacht kan worden gegeven aan de betekenis van modellen zonder dat gespecialiseerde wiskundige kennis vereist is. Niet de mathematische achtergrond van de denkinstrumenten, maar de praktische bruikbaarheid hiervan staat centraal.

Deze studiebijeenkomsten zijn bestemd voor al dan niet academisch gevormde functionarissen uit het bedrijfsleven, welke uit hoofde van hun werk met de marketing-problematiek te maken hebben, dan wel daarvoor belangstelling hebben.

De studiebijeenkomsten zullen in de vorm van een seminar gehouden worden op 10, 11 en 12 mei 1971 in hotel Mastbos te Breda. Syllabi van de voordrachten zullen in gestencilde vorm aan de deelnemers worden uitgereikt.

De kosten van de studiebijeenkomsten bedragen, inclusief verblijfskosten, f. 975 per deelnemer. In dit bedrag zijn tevens begrepen de kosten verbonden aan de uitreiking van het studiemateriaal.

Inlichtingen kunnen worden verkregen bij de secretaris van de cursus: A. G. Coppejans, Hogeschoolaan 225, Tilburg, telefoon (04250) 7 09 60, toestel 216 (b.g.g. 457).

Relatieve prijzen

Als een minister van Sociale Zaken aan bezorgde huisvrouwen moet gaan uitleggen dat de lonen jaarlijks altijd nog harder stijgen dan de prijzen en niet omgekeerd, dan bestaat er wellicht ook behoefte aan wat meer informatie over de ontwikkeling van de prijzen van enkele consumptiecategorieën afzonderlijk. Kiest men hierbij de prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie als uitgangspunt, dan wordt aan duidelijkheid gewonnen door de indices van de absolute prijzen om te werken tot indices van relatieve prijzen. Dat wil zeggen, men vergelijkt de prijsindices van verschillende consumptiecategorieën, na deze indices te hebben gecorrigeerd voor de waardedaling van de gulden voor de consument.

Dit kan op eenvoudige wijze geschieden door de indices van de absolute prijzen in een bepaald jaar te delen door de prijsindex van de totale gezinsconsumptie in datzelfde jaar. Doet men dit voor enkele jaren en stelt men vervolgens de indices der relatieve prijzen voor het basisjaar, i.c. 1950, op 100 dan worden de resultaten, zoals vermeld in tabel 1, verkregen. De basisgegevens voor deze tabel zijn ontleend aan „1899-1969, Zeventig jaren statistiek in tijdreeksen” (CBS, 1970).

Uit deze tabel nu kan men aflezen welke prijzen sneller of langzamer zijn gestegen, uitgaande van het basisjaar 1950, dan het prijspeil van de totale gezinsconsumptie. Een prijsindexcijfer groter of kleiner dan 100 betekent dat de prijs van de betrokken consumptiecategorie harder resp. langzamer is gestegen dan het prijspeil van de totale gezinsconsumptie. Zeer opmerkelijk is dat „huur” veel sterker gestegen is dan het totale prijspeil. Verder blijken „woninginrichting en huisraad”, „kleding” en „schoeisel” naar verhouding goedkoper te zijn geworden. Een geringe relatieve prijsdaling vond plaats bij „reiniging” en „verwarming en verlichting”, terwijl „voedingsmiddelen” nauwelijks van prijs veranderd zijn.

Men dient zich hierbij wel te realiseren dat deze cijfers slechts globale ontwikkelingen weergeven, omdat de lange tijdreeksen zijn verkregen door korte

reeksen met verschillende bases aan elkaar te koppelen. Bovendien moet worden opgemerkt dat de genoemde prijzen gewogen gemiddelden betreffen, zodat binnen een bepaalde consumptiecategorie grote variaties in prijsontwikkeling mogelijk zijn.

Om dit te demonstreren is tabel 2 samengesteld, waarin de ontwikkeling der relatieve prijzen van enkele meer gedetailleerde consumptiecategorieën is opgenomen. In deze tabel vindt men de prijsindices van „brood en gebak”, „groenten”, „fruit”, „vlees en vleeswaren” en „vis”, deze goederen maken deel uit van het pakket „voedingsmiddelen” uit tabel 1; tevens worden de prijsindices van de bouwkosten van woningen (excl. grond) vermeld, als een der verklarende variabelen van de ontwikkeling van de huren en tenslotte is de ontwikkeling van de relatieve prijzen van nieuwe personenauto's opgenomen, die qua tendens een indicatie vormt voor de bij de totale prijsstijging achter blijvende prijzen van duurzame consumptiegoederen. De prijsindices van nieuwe personenauto's zijn slechts beschikbaar tot 1965 en zijn ontleend aan J. S. Cramer: Een prijsindex van nieuwe personenauto's, 1950-1965 in „Statistica Neerlandica”; 20, nr. 2, 1966.

Uit deze tabel valt te constateren dat de relatieve prijzen van „brood en gebak” en „vis” zijn gestegen terwijl „groenten” goedkoper zijn geworden; de relatieve prijzen van „fruit” en „vlees en vleeswaren” zijn slechts weinig veranderd. Voorts blijken de bouwkosten van woningen sterk te zijn gestegen en vertonen de relatieve aanschafprijzen van nieuwe personenauto's een opmerkelijke daling.

Tenslotte moet voor de duidelijkheid worden opgemerkt dat de resultaten afhankelijk zijn van het gekozen basisjaar, i.c. 1950. Dit speelt vooral een rol bij „huur”. Zou men hier de ontwikkelingen 1950-1960 en 1960-1969 apart bezien dan blijkt de huurstijging vooral in de periode 1950-1960 te zijn opgetreden. Hier kan aan worden toegevoegd dat daarentegen de bouwkosten van woningen zich meer gelijkmatig hebben ontwikkeld.

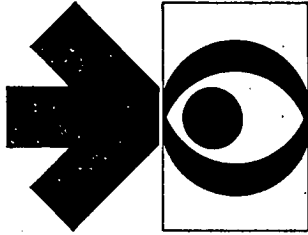
J. A. M. Heijke

Tabel 1. Indices relatieve prijzen 1950-1969

	Voedingsmiddelen	Woninginrichting en huisraad	Kleding	Schoeisel	Reiniging	Huur	Verwarming en verlichting
1950	100	100	100	100	100	100	100
1960	98	85	72	89	84	151	112
1965	102	77	68	80	84	154	102
1969	98	73	69	85	90	163	92

Tabel 2. Indices relatieve prijzen 1950-1969, gedetailleerde consumptiecategorieën

	Voedingsmiddelen					Vis	Bouwkosten van woningen	Nieuwe personenauto's
	Totaal	Brood en gebak	Groenten	Fruit	Vlees en vleeswaren			
1950	100	100	100	100	100	100	100	100
1960	98	98	83	107	89	121	116	82
1965	102	104	89	106	97	140	130	60
1969	98	117	89	98	101	157	136	

De wereldconjunctuur in 1971

Twee keer per jaar verschijnt *Die Weltwirtschaft*, een lijvige publikatie van het „Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel”. Het jongste nummer (1970, Heft 2), dat 162 bladzijden telt plus een statistisch ahangsel van 74 bladzijden, bevat beschouwingen over de economische situatie en de conjunctuurpolitiek in de Bondsrepubliek Duitsland, de conjuncturele ontwikkeling in een aantal belangrijke industrielanden; internationale valuta-, geldmarkt- en financiële problemen, uiteenzettingen over de wereldscheep- en luchtvaart en over de gang van zaken op de grondstoffenmarkten. Eén artikel is gewijd aan wat — té omvattend — genoemd wordt: „Die Weltkonjunktur: Lage und Aussichten”. Het is geschreven door D. Gebert, M. Hoffmeyer en H. Müller-Groeling. Hieronder wordt kort weergegeven wat hun verwachtingen zijn voor het jaar 1971.

Voor de Verenigde Staten moet in de loop van het jaar 1971 op een voortgaand economisch herstel worden gerekend, terwijl in de meeste Westeuropese industrielanden de toename van de vraag allengs geringer zal worden en de benutting van de produktiecapaciteit zal teruglopen. Als gevolg van de conjuncturele opleving in de Verenigde Staten zal het reële bruto nationaal produkt van de westelijke industrielanden in totaal in 1971 aanzienlijk sterker stijgen dan in 1970, nl. met 4½% tegen 2½% vorig jaar. Zowel voor West-Europa als voor de Verenigde Staten ligt een voortzetting van de sterke prijsstijging — in de loop van het jaar mogelijk zwakker wordend — in het vooruitzicht. De wereldhandel zal zich in 1971 vermoedelijk aanzienlijk langzamer ontwikkelen, vooral omdat de invoer van de Westeuropese landen alsmede van de ontwikkelingslanden in een trager tempo zal toenemen.

In de Verenigde Staten valt, bij een

toeneming van de geldhoeveelheid en een verdere vergroting van het begrotingstekort, een opleving van de reële vraag te constateren; deze zal waarschijnlijk in de loop van 1971 duidelijk krachtiger worden. In het eerste halfjaar 1971 zullen in het bijzonder de voorraadinvesteringen en de woningbouw toenemen; ook is een snellere uitbreiding van de particuliere consumptie te verwachten. De vraag naar investeringsgoederen daarentegen zal, als gevolg van de nog bestaande onderbezetting van de produktiecapaciteit, pas in de tweede helft van 1971 gaan toenemen. Voor 1971 wordt de groei van het reële bruto nationaal produkt op 3½% geschat, na een teruggang van ½% in 1970 (zie tabel). Hoewel de kostendruk bij de voor 1971 te verwachten produktiviteitsstijging minder zal worden, zijn de mogelijkheden om de prijsstijging stevig af te remmen gering. Nu de vraag weer toeneemt, moet er namelijk rekening mee worden gehouden dat de Amerikaanse ondernemers zullen proberen hun winstmarges te vergroten.

Voor de meeste Westeuropese landen zal de conjunctuur in 1971 een teruggang te zien geven. In Frankrijk en Italië zal een steeds minder restrictief beleid worden gevoerd; in bepaalde sectoren zal de vraag zelfs

worden aangemoedigd. Dat ook andere landen meer gewicht zullen gaan hechten aan volledige werkgelegenheid en minder aan een stabiel prijsniveau is geenszins uitgesloten. Tot de landen, waarin de toename van de vraag in de loop van 1971 het meest zal stagneren, zullen vermoedelijk de Bondsrepubliek Duitsland, Oostenrijk en de Scandinavische landen (met uitzondering van Noorwegen) behoren.

In de Bondsrepubliek Duitsland zullen de geringere toename van de buitenlandse vraag, de vermindering van de vraag naar investeringsgoederen alsmede de geringere voorraadvorming leiden tot een lagere benutting van de produktiecapaciteit. Aangezien binnen afzienbare tijd de druk van de kosten niet zal verminderen, zal de sterke prijsstijging voorlopig voortduren. Van de conjuncturomslag in de Bondsrepubliek zullen enkele sterk van export afhankelijke Westeuropese landen duidelijk invloed ondervinden. België, Nederland, Oostenrijk en de Scandinavische landen bijvoorbeeld zullen met een geringere toename van hun uitvoer rekening moeten houden. Voor deze landen zal bovendien ook de binnenlandse vraag in 1971 minder krachtig toenemen.

In tegenstelling tot deze groep lan-

Groei van het bruto nationaal produkt

Landen		Groei t.o.v. voorafgaand jaar in %		
		1969	1970 a)	1971 a)
OECD-landen, totaal b)	n	10,0	8	9,5
	r	4,9	2,5	4,5
Europese OECD-landen b)	n	11,0	11	9,5
	r	6,0	4,5	4
Bondsrepubliek Duitsland	n	11,8	12,5	9
	r	8,0	4,5	4
België	n	10,3	9,5	10
	r	6,5	5	4
Frankrijk	n	15,4	11,5	9,5
	r	7,9	5,5	5
Italië	n	9,2	13	12
	r	5,0	6	6
Nederland	n	11,4	10,5	9,5
	r	5,1	5	4
Verenigd Koninkrijk c)	n	6,2	8,5	9
	r	1,0	2	2,5
Denemarken	n	13,0	9,5	8
	r	7,0	4,5	3
Noorwegen	n	7,3	12	10,5
	r	4,0	4,5	5
Oostenrijk	n	9,6	11	9
	r	6,4	6,5	4,5
Zweden c)	n	8,9	10,5	8
	r	5,8	4,5	3
Zwitserland	n	8,7	9	8,5
	r	5,4	4,5	3,5
Verenigde Staten	n	7,7	4,5	8
	r	2,8	- 0,5	3,5
Canada	n	10,0	7	8
	r	5,0	3	4,5
Japan	n	17,3	17,5	17,5
	r	12,5	11,5	12

n = nominaal; r = reël.

a) Schatting.

b) Voor alle drie jaren gewogen met de aandelen in het bruto nationaal produkt der OECD-landen in 1969.

c) De groeicijfers hebben betrekking op het bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen.

den moet Italië en moet ook Frankrijk in staat worden geacht in 1971 een zelfde groei van het reëel nationaal produkt te bereiken als in het afgelopen jaar. De conjuncturele ontwikkeling zal in deze landen in het bijzonder steunen op de verwachte sterke stijging van de overheidsuitgaven en van de particuliere consumptie alsmede op de particuliere investeringen. De voor Italië verwachte verbetering van het investeringsklimaat vooronderstelt overigens een snelle beëindiging van de sociale conflicten in dat land.

Voor de Britse economie tenslotte, kan nauwelijks een optimistische prognose worden opgesteld. Weliswaar kan voor het eerste halfjaar 1971 een opleving van de vraag worden verwacht — er is sprake van een duidelijk toenemende particuliere consumptie en van een stijging van de uitgaven voor de particuliere woningbouw — maar de sterke kosten- en prijsstijging zal, zeker gedurende de eerste helft van 1971, voortduren. Ingeval het niet gelukt de inflatoire tendenties een halt toe te roepen, moet op een verdere verslechtering van de concurrentiepositie ten opzichte van de buitenlandse aanbieders en op een daling van het overschot op de dienstenbalans worden gerekend. En: „Eine Verschärfung des restriktiven Kurses wäre allerdings mit dem Risiko eines erneuten Anstiegs der ohnehin hohen Arbeitslosigkeit verbunden”, zo besluiten de genoemde Duitse conjunctuurvoorspellers hun artikel.

We laten nog een andere conjunctuurprognosticus, Dr. B. Molitor (Direktor für Volkswirtschaften der Mitgliedstaaten und für Konjunktur bei der Kommission der Europäischen Gemeinschaften), aan het woord. In *Wirtschaftsdienst* (no. 2, 1971), een maandblad uitgegeven door HWWA, Institut für Wirtschaftsforschung, Hamburg, schrijft hij over „Konjunkturaussichten der EWG für 1971”, maar zijn „Ausblick” reikt verder dan de EEG. „Tendenties in de wereldconjunctuur” hebben eveneens zijn belangstelling. Ook hij verwacht voor de Verenigde Staten — én voor het Verenigd Koninkrijk — een economische ontwikkeling die tegengesteld zal zijn aan die voor continentaal Europa: terwijl in de beide eerstgenoemde landen in 1971 op een conjuncturele opleving kan worden gerekend, zal de economische groei in de meeste landen van con-

Boeken nieuws

T. King: Mexico—Industrialisation and Trade Policies since 1940. Uitgegeven voor de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling door Oxford University Press, Londen 1970, XII + 160 blz., 40 sh.

Zoals de auteur stelt in zijn voorwoord, „very few other countries can rival the recent economic perfor-

mance of Mexico”. Inderdaad heeft de Mexicaanse economie zich zeer bevredigend ontwikkeld, getuige een

tinentiaal Europa dit jaar een verdere vertraging ondergaan.

In de Amerikaanse economie schijnt de produktie reeds over haar dieptepunt heen te zijn. Als groeibevorderende factoren noemt Dr. Molitor: de sterke inkomensstijging, de versoepeling van de kredietpolitiek en de toeneming van de overheidsuitgaven. Gezien de nog tamelijk grote voorkeur voor sparen die de particuliere inkomensstrekkers aan den dag leggen en de geringe investeringsactiviteiten van ondernemers, kan evenwel volgens Dr. Molitor slechts een matige economische groei voor de Verenigde Staten (een cijfer noemt hij niet) worden verwacht. Zoals gezegd, zal de economische groei in de meeste landen van continentaal Europa daarentegen trager worden.

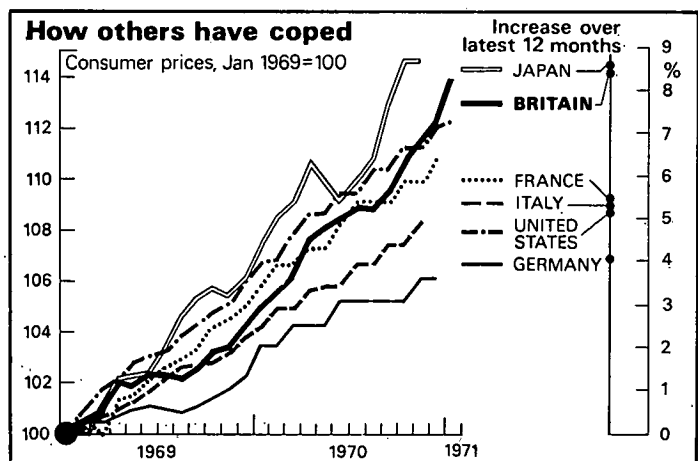
En hoe luidt de prognose van Dr. Molitor voor de Britse economie nu precies? Kortweg aldus: „In Grossbritannien dürfte sich die in den letzten Monaten zu beobachtende leichte Belebung des Wirtschaftswachstums in mässigem Tempo fortsetzen”. Daar de investeringsactiviteiten van ondernemers, afgaande op hun eigen informaties, gering zullen

blijven, zal deze lichte opleving volgens Dr. Molitor in hoofdzaak op rekening van de particuliere consumptie, en de investeringen in de woningbouw en de uitvoer moeten worden geschreven.

Ondanks deze tendens tot herstel zien de Britten in de economische ontwikkeling van hun land nog reden tot ernstige bezorgdheid. Zoals bijgaande, aan *The Economist* van 27 februari jl. ontleende, grafiek laat zien, zijn de kosten van levensonderhoud in Groot-Brittannië in een jaar tijd met 8,5% gestegen, vergeleken met ca. 5% in de Verenigde Staten en ca. 4% in Duitsland. Alleen Japan evenaart Engeland in dit opzicht, maar, zegt *The Economist*, „Japan has the distinction of having the fastest growing economy and of being able to notch up respectable productivity gains, while Britain has done the opposite”.

Bij een prijsstijging van 8,5% zal het zeker niet blijven, voorspelt het blad. „There may be even worse to come”, nl. een inflatie van niet minder dan 10%. „Then inflation really will have become a two-figure word”!

d. W.

gemiddelde jaarlijkse groei van het BBP van meer dan 6% gedurende de laatste 30 jaar, d.w.z. nadat de infrastructuur-werken uitgevoerd waren door het bewind van Lázaro Cardenas (1934-1940), die ten doel hadden een sneller industrialisatieproces te bevorderen. Deze snelle groei ging samen met een bevredigende economische stabiliteit, in het bijzonder in het laatste decennium, na de periode van terugslag die volgde op de devaluatie van de peso in 1954.

Aan de andere kant en in het bijzonder in het recente verleden, heeft de Mexicaanse economie verschillende symptomen te zien gegeven welke er op duiden dat deze ogenschijnlijk zeer goede gang van zaken toch ook schaduwzijden heeft gekend welke tot zekere veranderingen in de economische politiek van de regering in de jaren zeventig zouden kunnen nopen.

Dientengevolge is het erg nuttig en belangwekkend te kunnen beschikken over een up-to-date studie die zo uitgebreid en goed gedocumenteerd is als het boek van Timothy King. Dit om zowel een oordeel uit te kunnen spreken over de recente veranderingen in de Mexicaanse economie als om een uitgangspunt te hebben om beter te begrijpen welk soort economische politiek gedurende de

eerstkomende zes jaar zal worden toegepast door de regering die, onder leiding van de nieuwe president Luis Echeverría Alvarez, geïnstalleerd werd op 1 december 1970.

De studie geeft aan hoe de belangrijkste bijdrage aan de groei geleverd werd door de industriële sector, gekenmerkt door aanzienlijke particuliere investeringen en door een actieve rol van de overheid d.m.v. de genationaliseerde industrieën en andere indirecte maatregelen van uiteenlopende aard. In Mexico blijken in feite, meer dan in menig ander ontwikkelingsland, de industrie- en handelspolitiek van de overheid in grote mate van invloed te zijn geweest op het bepalen van het tempo en de richting van de industriële ontwikkeling.

De opzet van het boek, hoofdzakelijk gewijd aan de industriële sector en aan de daarmee verbonden handelspolitiek, is een beschrijving te geven van dit economisch-politieke instrumentarium en zijn bijdrage aan de Mexicaanse industriële groei te bespreken. Het eerste hoofdstuk geeft een korte beschrijving van de Mexicaanse industriële ontwikkeling vóór 1940. Een overzicht van de economische ontwikkeling vanaf 1940 wordt gegeven in hoofdstuk 2. Het derde hoofdstuk bespreekt de

politieke en administratieve begrenzingen die de keuze beperken van de economische politiek en het instrumentarium daarvoor; het daaropvolgende hoofdstuk beschrijft de instrumenten zelf. De argumenten voor de toepassing van een politiek van imports substitutie worden besproken in hoofdstuk 5; het laatste hoofdstuk analyseert een aantal van de m.b.v. deze politiek verkregen resultaten.

Zoals in het begin reeds gesteld, zijn er ook andere niet zo bevredigende aspecten waar te nemen bij de Mexicaanse economische ontwikkeling; het boek gaat daar gedeeltelijk op in bij de conclusies. De produktiviteit van een groot deel van de beroepsbevolking is erg gering. De inkomensverdeling is zeer ongelijk; dit schijnt een rechtstreeks gevolg te zijn van de strategie van de overheid welke er op gericht is een hoog investeringsniveau te bevorderen. De investeringen met een sociaal karakter zijn achtergesteld t.o.v. de direct-produktieve investeringen. En wat de externe relaties betreft van de economie, zijn er tekenen waarneembaar dat de imports substitutie al te ver is doorgevoerd, ten koste van de exportbevordering. Voor deze en andere, soortgelijke problemen zal de nieuwe regering een oplossing dienen te vinden, teneinde het tot dusverre

Nederlandse Economische Hogeschool

Hogeschool voor Maatschappijwetenschappen

In de Faculteit der Rechtsgeleerdheid bestaat een vacature voor de functie van

GEWOON HOOGLERAAR c.q. LECTOR IN DE STAATHUISHOUDKUNDE

Gedacht wordt aan een econoom die zijn wetenschap in de juridische faculteit inbrengt. Van hem wordt verwacht, dat hij in samenwerking met een team van medewerkers in het kandidaats I gedurende het gehele collegejaar 3 uur per week verzorgt; in het kandidaats II gedurende één semester 2 uur per week. In de doctoraalfase heeft hij een taak bij de verzorging van het onderwijs resp. de begeleiding van hen die de Staathuishoudkunde als keuzevak kiezen.

Sollicitaties met curriculum vitae te richten aan de voorzitter der benoemingscommissie prof. mr. P. Sanders, Burg. Knappertlaan 134 te Schiedam. Aan dit adres worden ook gaarne aanbevelingen verwacht van derden, die op mogelijke kandidaten de aandacht willen vestigen.

bereikte economische niveau te handhaven en de kloof te overbruggen die er bestaat tussen Mexico en de geïndustrialiseerde landen.

Alhoewel het boek zich hoofdzakelijk bezighoudt met de industriële aspecten van de Mexicaanse economische politiek, benadrukt het ook dat het agrarische en het financiële beleid zich eveneens bevredigend ontwikkeld hebben. De financiële politiek heeft een hoge omvang van de publieke investeringen mogelijk gemaakt, die gepaard ging met een relatief geringe inflatie, en dit, gecombineerd met de afwezigheid van valutaresticties heeft het gemakkelijk gemaakt om het noodzakelijke buitenlandse kapitaal aan te trekken. De aandacht voor de agrarische ontwikkeling is van het grootste belang geweest, hetgeen blijkt uit de stimulering van landhervormingen, irrigatiewerken, enz., en is er in geslaagd het land voor voedsel in de eigen behoeften te laten voorzien, terwijl er eveneens een zeker surplus voor de export mogelijk is geworden.

Niettemin dient er, ook in de agrarische sector, nog veel te worden gedaan, zoals het opvoeren van de produktiviteit in het algemeen en het oplossen van het vraagstuk van de verborgen werkloosheid, gegeven een situatie waarin ongeveer de helft van de beroepsbevolking minder dan 15 procent van het bruto binnenlands produkt voortbrengt.

Timothy King merkt op: „... it would be wrong, however, to end on too critical a note. By any standards, Mexican economic performance has been very impressive Skilful economic policy has prevented bottlenecks developing in the supply of one or two key resources, which might have held up economic progress. It has also managed to service for Mexico most of the advantages that foreign capital can bring, without compromising her strong national desire to control her own economic destiny”

Niettemin blijft, zoals we gezien hebben bij de bespreking van dit boek de „keerzijde van de medaille” aanwezig; binnen niet al te lange tijd zal bekend zijn wat de nieuwe regering zal doen ook in de jaren zeventig voor Mexico het bevredigende, tot dusver bereikte economische peil veilig te stellen. Uit de economisch-politieke richtlijnen van de nieuwe regering, en uit de invloed daarvan op de Mexicaanse economie

zal blijken of de elite die het land geregeerd heeft sedert de revolutie van 1910 nog steeds in staat is de Mexicaanse economische ontwikkeling op bevredigende wijze te sturen en te leiden.

Het boek maakt deel uit van de serie „Industry and Trade in Some Developing Countries”, onder redactie van Ian Little, Tibor Scitovsky en Maurice Scott, onder auspiciën van het Development Centre van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

Drs. C. Secchi

Jhr. Mr. O. de Savornin Lohman: De SER-fusiecode en de beursoverval. Kluwer, Deventer 1970, 36 blz., f. 5.

In deze brochure, verschenen als Geschrift no. 1 van de Reeks Studiekring Drion, wordt de vraag besproken of en in hoeverre de SER-fusiecode of een opvolgende wettelijke fusiecode nadere regels zou moeten bevatten met betrekking tot de verwerving van de zeggenschap in een naamloze vennootschap door aankoop van haar aandelen op de beurs („beursoverval”) of op de incurante markt.

RIJKSUNIVERSITEIT

UTRECHT

GEOGRAFISCH INSTITUUT

Binnen de Interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie is met ingang van 1 augustus plaats voor een

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

in de afdeling Macrogeografie.

De voorkeur gaat uit naar een sociaal geograaf of regionaal (c.q. ruimtelijk) econoom, met ervaring op het terrein van sociaal-wetenschappelijke onderzoekstechnieken en statistiek.

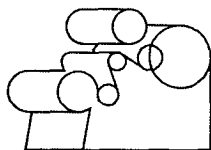
Zijn taak zal onder meer bestaan uit :

- het geven van onderwijs in de statistiek;
- het begeleiden van onderzoek, vooral wat betreft mechanische data-verwerking.

Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door drs. J. Hauer, Geografisch Instituut, Transitorium II, Heidelberglaan 2, „De Uithof”, Utrecht.
Tel. (030) 531395, privé (030) 610424.

Sollicitaties (met curriculum vitae) dienen schriftelijk te worden gericht aan de Beheerder van het Geografisch Instituut, Transitorium II, Heidelberglaan no. 2, „De Uithof”, Utrecht.

Als werkplaatsen leeg zijn

zijn lampen
extra efficiënt
te vervangen.
Groepsgewijs!

**Verlichting: maximaal
Stagnatie: minimaal**

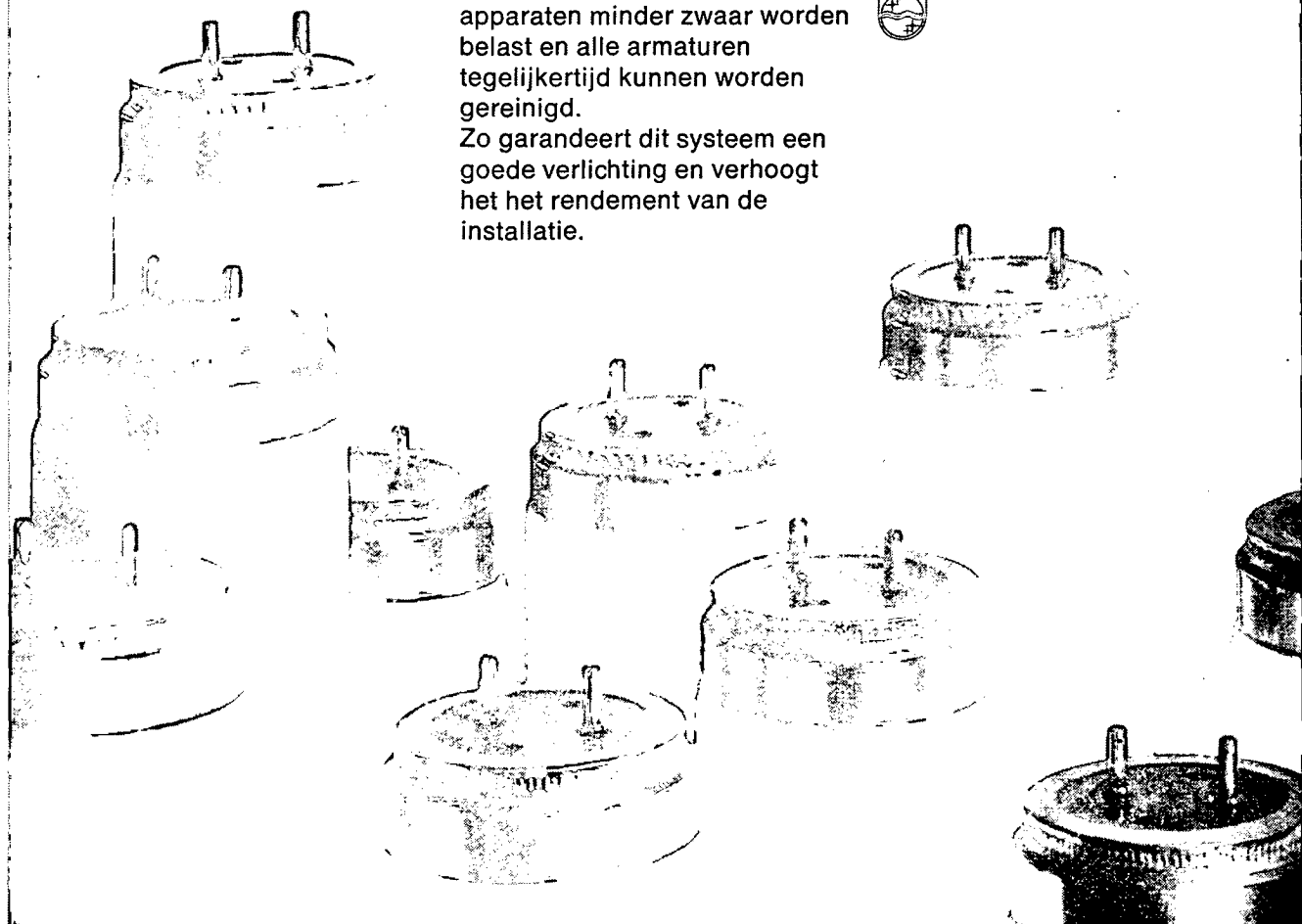
**Conclusie:
Groepsvervanging**

Lampen nog stuk voor stuk vervangen is inefficiënt. Vóór de nieuwe lamp is geplaatst, moet worden gebeld, georganiseerd. Een trap moet worden gehaald. Machines moeten worden stilgezet. De lichtkleur is niet goed doorgegeven. De hele werkplaats wordt afgeleid . . . Kostbare zaak! Elke keer weer!

Stel daartegenover groepsvervanging . . . gepland onderhoud. Vóór zij gebreken gaan vertonen, worden álle lampen regelmatig vervangen. 's Avonds. Of op vakantiedagen. Snel en efficiënt – zonder stagnatie. Andere onderdelen (b.v. starters) worden in de onderhoudsbeurt betrokken, zodat de voorschakelapparaten minder zwaar worden belast en alle armaturen tegelijkertijd kunnen worden gereinigd. Zo garandeert dit systeem een goede verlichting en verhoogt het het rendement van de installatie.

Vraag eens inlichtingen over groepsvervanging. 't Spaart kosten, arbeidstijd en energie.

Philips Nederland n.v.
afd. Philora, Telefoon 040-433333,
Eindhoven

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Economische Zaken

t.b.v. de directie Industriële Research en Structuur van het Directoraat-Generaal voor Industrie en Handel

economen vac. nr. 1-0936/0936

Taak: voorbereiden van en mede richting geven aan het industriële structuurbeleid zowel in algemene zin als met betrekking tot afzonderlijke bedrijfstakken. De werkzaamheden zijn gericht op versterking en vernieuwing van de industriële structuur, waarbij in toenemende mate ook internationale ontwikkelingen een rol spelen.

Als voorbeelden van concrete onderwerpen kunnen worden genoemd:
sector-structuuronderzoeken en de follow-up daarvan;
prognoses op korte, middellange en lange termijn;
vraagstukken rondom fusies en concentraties;
investeringsproblematiek;
industriële aspecten van het fiscale en arbeidsmarktbeleid;
effecten van de industrialisatie van de ontwikkelingslanden.

Bij het vervullen van voornoemde taak wordt nauw samengewerkt met het bedrijfsleven in zijn verschillende geledingen, met andere onderdelen van het overheidsapparaat alsmede met deskundige adviesinstanties.

Vereist: doctoraal examen economie.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, tot max. f 2602,- per maand. Promotiemogelijkheid aanwezig.

Telefonische informatie Personeelszaken Economische Zaken, 070 - 81 40 11, tst 2724 of 2726.

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

t.b.v. de afdeling Bouweconomie van de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid

economisch medewerk(st)er vac. nr. 1-0070/0936

Taak o.m.: verrichten van onderzoeken op bouweconomisch gebied;
analyseren van de ontwikkeling van de bouwactiviteit;
commentariëren van onderzoekingen, rapporten en nota's op het terrein van de bouwnijverheid;
opstellen van nota's en rapporten.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Gevraagd: b.v.k. akte M.O.-economie of gelijkwaardige opleiding.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, max. f 1684,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe en voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantiewetuitkering

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

SUBFACULTEIT DER PSYCHOLOGIE

Bij het Instituut voor Clinische en Industriële Psychologie van de Subfaculteit der Psychologie wordt gevraagd een

SECRETARIS (M./Vr.)

Het Instituut, waaraan 24 wetenschappelijke medewerkers en 14 administratieve, technische en huishoudelijke krachten werken, breidt zich in de komende periode sterk uit. Het verzorgt voor ca. 200 studenten het nakandidaats-onderwijs.

De secretaris is als lid van het Dagelijks Bestuur van het Instituut direct betrokken bij de beleidsvoorbereiding, -ontwikkeling en -uitvoering op het Instituut.

De beleidsvragen hebben vooral betrekking op organisatie en coördinatie van onderwijs en onderzoek. Zijn taak zal mede omvatten aspecten van beheer. Hij zal voor zijn taak verantwoording verschuldigd zijn aan de Instituutsraad en, voor zover het de beheersaspecten betreft, mede aan de Beheerder van de Subfaculteit.

De functionaris zal bij voorkeur afgestudeerd zijn in de juridische of economische wetenschappen en geïnteresseerd zijn in een bestuurlijke carrière.

Leeftijdsindicatie: 25-40 jaar.

Salarisinspanning in de rang van wetenschappelijk ambtenaar (1e kl.) tot een maximum van f 2602,— bruto per maand.

Inlichtingen over deze functie kunnen worden ingewonnen bij de beheerder van de Subfaculteit der Psychologie, ir. F. S. Riemer, Varkensmarkt 2 te Utrecht. Telefoon no. (030) 33 12 11.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Personeelsfunctionaris van het Bureau van de Universiteit, Kromme Nieuwe Gracht 29, Utrecht, onder nummer 960.

GEMEENTE AMSTERDAM

Binnenkort komt vacant de belangrijke functie van

Hoofd van de afdeling Economische Zaken ter Secretarie

De taak van deze afdeling omvat het bijstaan van het gemeentebestuur bij de uitvoering van het algemeen economisch beleid en het adviseren en voorlichten over het bevorderen van de coördinatie en de economische research. Voorts heeft zij een belangrijke inbreng bij het opstellen van ontwikkelingsplannen en is zij belast met de behandeling van de zaken betreffende de Dienst der Havens en Handelsinrichtingen.

Deze functie kan worden vervuld door een ervaren **ECONOOM**.

Belangstellenden worden verzocht uitvoerige sollicitaties onder No. U5358 te zenden aan de Directeur van de Dienst der Gemeentelijke Personeelsvoorziening, Jan Luijkenstraat 94, Amsterdam-Zuid.

N.V. NEDERLANDSE KLEURSTOFINDUSTRIE MORTON - WILLIAMS DIVISION, AMERSFOORT

zoekt op korte termijn een

CONTROLLER (econoom)

Oud-gevestigde gezonde onderneming, thans 100 man personeel. Vervaardigt o.m. kleurstoffen, drukinkten, lijmen.

Onlangs in belangrijk Amerikaans concern opgenomen. Breidt zich uit met produkten, welke reeds elders in het concern ontwikkeld waren.

Klein en jong Nederlands management-team moet versterkt worden met een controller. Taken o.m. beleidsinformatie, concernrapportering, budgettering, investeringsonderzoek, langetermijnplanning, marketinganalyse,

financiële verstandhouding met moederorganisatie en deelnemen aan het doorlopend beleid. Onder hem komt een goed functionerende administratie onder een bekwaam chef administratie.

Gezocht: een econoom tussen 28 en 35 jaar, met twee jaren goede bedrijfspraktijk, die de Engelse taal beheerst en goede contactuele eigenschappen heeft. Salaris ten minste f 30.000,- plus auto en behoorlijke sociale voorzieningen.

Inlichtingen: dr. F. W. C. Blom, adviseur voor financiële besturing, Boslaan 8a, Hilversum, telefoon (02150) 4 99 95 (ook des avonds).